

SLIKOVITO IZRAŽANJE V DOMAČEM GOVORU MAKSA PLETERŠNIKA

Pregovori, frazemi, nekonvencionalne replike in
zanimivejša leksika v Pišecah in okolici

Ob 100. obletnici smrti Maksa Pleteršnika
V Letu jezikov Filozofske fakultete UL

Uredila Vera Smole s sodelovanjem Irene Orel

Univerza v Ljubljani
Filozofska fakulteta

SLIKOVITO IZRAŽANJE V DOMAČEM GOVORU MAKSA PLETERŠNIKA

PREGOVORI, FRAZEMI, NEKONVENČIONALNE REPLIKE IN ZANIMIVEJŠA LEKSIKA
V PIŠECAH IN OKOLICI

Uredila: *Vera Smole s sodelovanjem Irene Orel*

Tehnično urejanje in prelom: *Irena Hvala*

Foto: *Vera Smole, Maruša Žibred*

Založila: Založba Univerze v Ljubljani

Za založbo: Gregor Majdič, rektor Univerze v Ljubljani

Izdala: Znanstvena založba Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani

Za izdajatelja: Mojca Schlamberger Brezar, dekanja Filozofske fakultete

Ljubljana, 2023

Prva izdaja

Tisk: Birografika Bori, d. o. o.

Naklada: 50 izvodov

Publikacija je brezplačna.

Besedilo je bilo pripravljeno z vnašalnim sistemom ZRCola (<http://zrcola.zrc-sazu.si>), ki ga je na Znanstvenoraziskovalnem centru SAZU v Ljubljani (<http://www.zrc-sazu.si>) razvil Peter Weiss.

KAZALO

I. UVOD	7
1. Terensko delo	8
2. Fonetični prepis posnetega gradiva	10
3. Razvrstitev fraz glede na vrste	10
4. Ureditev gradiva znotraj posameznih vrst v slovarski obliki in glasovna poknjžitev narečnega gradiva	12
II. ANALIZA GRADIVA	13
1. Pregovori	13
2. Frazemi	20
3. Nekonvencionalne replike ali nepričakovani/šaljivi odgovori	35
4. Vprašalnica za jedi iz krompirja in fižola	45
5. Besede in besedne zveze (leksika)	48
6. Za zaključek	61

Naše delo posvečamo Društvu za varovanje maternega jezika,
naravne in kulturne dediščine Maksa Pleteršnika Pišece.

I. UVOD

V študijskem letu 2022/23, v zimskem semestru, smo pri predmetu Jezikoslovni magistrski seminar, ki sva ga vodili prof. dr. Irena Orel in prof. dr. Vera Smole, obravnavali okrog 280 t. i. pišeških fraz, prejetih od predsednika Društva Pleteršnikova domačija Pišece, gospoda Martina Dušiča. Nabor zbranih fraz, kot smo jih poenostavljeno imenovali v procesu urejanja, sta uredila Rut Zlobec¹ in Martin Dušič. Zapisane so bile v narečnem jeziku s knjižnimi črkami, kot vidimo spodaj.

Pr nas pa taku ...

(Pišečke fraze, rekla ...)

1. Kaki so štrukli? Za drek doštukat so vredi.
2. Sem ko pes f čuni.
3. Počak, da se rosa z dreka obene.
4. Jest ga bom vbila. Ko bo pa Anzek pršu, ga bo pa še on.
5. Še mačke se zastonj ne gonjo.
6. Moška obljuba pa zimska odjuga glih dolgo trajajo.
7. Rdeča krava tut crkne.
8. Po treh kraljih je dan tolko daljši, kolko petelin klun odpre.
9. Vsaka šiba sneg je (za svečnico).
10. Kdo je ftel, je jel, kdo je ftel, je pil, lahko gre domu.
11. Posran dohtar.
12. Prva za gospodnjo je jedla z delavci: Kdo je božji, je sit, kdo je vražji, še prej.
13. Za furež: Tisti dan je fsak jedo meso, kako je ftel in kolko je ftel.
14. Več ga neseš v želodcu, ko jest na hrbtu.
15. Kulko bota do dol zm____ dila???, nazaj ne bota.
16. Pridi rikverc, da se ti ne bo treba obračat.

Naša naloga je bila, da te fraze strokovno obdelamo. Ker ni povsem jasno, kje, kdaj in kako so bile zbrane, smo si zastavili več stopenj dela:

¹ Rut Zlobec, doma iz Globokega, je bila slovenistka na OŠ Maksa Pleteršnika Pišece, trenutno je učiteljica dopolnilnega pouka slovenščine v Vojvodini.

1. Preverjanje obstoja, pomena in glasovne podobe fraz pri govornicah iz Pišec in okolice; t. i. terensko delo.
2. Zapis še vedno rabljenih fraz in morebitnih različic v fonetični transkripciji.
3. Razvrstitev fraz glede na vrste.
4. Ureditve gradiva znotraj posameznih vrst v slovarski obliki.
5. Glasovna poknjžitev fraz s pripisom knjižnih ustreznice ali razlag besedam, ki niso knjižne ali imajo v teh govorih drugačen pomen.

Gradivo so urejali študentje: Aleks Birsa Jogan, Urh Ferlež, Jana Habjanič, Niki Hüll, Hana Kastelic, Erika Kum, Ula Matek, Manja Očepek, Maja Ravnikar, Klara Šebenik, Barbara Šink, Ana Šintler, Lucija Šteh in Anja Zidar, vsi 2. letnik 2. stopnje ljubljanske slovenistike.

Ker nam je na drugem srečanju po preverjanju pišečkih fraz ostalo še nekaj časa, smo preverili še obstoj 40 zelo pogostih nekonvencionalnih replik ali nepričakovanih/šaljivih odgovorov (iz nabora sto najpogostejših, ki jih je pripravil Matej Meterc 2020) ter izpolnili Vprašalnico za jedi iz krompirja in fižola (sestavila Vera Smole 2008). Prve so vključene že med obstoječe iz dobljenega gradiva, izpolnjena vprašalnica pa je pridana pred slovar leksemov.

1. Terensko delo

Terensko delo je bilo opravljeno na dveh srečanjih: 11. 10. 2022 ter 8. 11. 2022 in je potekalo na Pleteršnikovi domačiji v Pišecah. Srečanja sta organizirala Martin in Milena Dušič iz Pišec, vsako je trajalo približno od 10. do 15. ure. Skupaj se ga je udeležilo deset različnih narečnih govorcev, ali kot jim strokovno rečemo, informatorjev. Na vsakem od srečanj je bilo posnetega približno tri ure avdio gradiva.

Prvo srečanje je potekalo 11. 10. 2022. Pogovor je vodila prof. dr. Vera Smole, prisotna sta bila še študenta slovenistike Maruša Žibret (absolventka 2. stopnje) in Aleks Birsa Jogan (2. letnik, 2. stopnje). S sedmimi informatorji je nastalo približno 3 ure posnetkov. Informatorji so bili iz Pišec in zaselkov ter iz Bojsnega in Bizeljskega, to še iz treh različnih krajevnih govorov kozjansko-bizeljskega narečja štajerske narečne skupine. Vsak informator ima svojo oznako, in sicer prvi dve črki označujeta kraj (*Pi*, *Bo*, *Bi*), pri Pišečanih pa je za vezajem še številka informatorja (npr. *Pi-1*).

Pišece z zaselki:

Milena Dušič, roj. 1955, (živi) Pišece, pošta in župnija Pišece, občina Brežice; rojena v Sobenji vasi pri Čatežu, mama iz Pišec (organizatorka srečanja, sama ni veliko sodelovala, ker ni »prava« domačinka). Oznaka *Pi-0*.

Martin (Tinko) Dušič, roj. 1948 v zaselku Orehovec, živi v Pišecah, pošta in župnija Pišece, občina Brežice (soorganizator srečanja, ni bil prisoten, ker je bil v bolnici, kasneje sodeloval pri preverjanju določenih podatkov).

Marija (Mirica) Denžič, roj. 1951, zaselek Zg. Podgorje, pošta in župnija Pišece (dobra narečna govorka). Oznaka *Pi-1*.

Olga Kržan, roj. 1955, Pavlova vas, pošta in župnija Pišece (njen narečni govor ni zanesljiv, nima oznake, potrjevala ali zavračala je rabo fraz).

Slavica Antolovič, roj. 1963 v Pišecah, živi na Bizeljskem, v Gradišču, pošta Bizeljsko, župnija Bizeljsko - Kapele (žena Alojza, bila je zelo aktivna, le glasovno meša oba govora). Oznaka *Pi-3*.

Bojsno

Marija (Mimica) Hotko, roj. 1951, Bojsno, župnija Pišece, pošta in krajevna skupnost Globoko (njen govor se razlikuje od pišeškega, prebrala je največ fraz za fonetični prepis). Oznaka *Bo*.

Bizeljsko

Alojz (Lojz) Antolovič, roj. 1953, Bizeljsko, zaselek Gradišče, pošta Bizeljsko, župnija Bizeljsko - Kapele (mož Slavice, zelo dober narečni govorec, njegov govor se razlikuje od pišeškega). Oznaka *Bi*.

Drugo srečanje se je odvijalo 8. 11. 2022. Pogovor je vodila prof. dr. Vera Smole, prisotni so bil še študenti slovenistike Maruša Žibret (absolventka 2. stopnje) Ana Šintler (2. letnik, 2. stopnje) in Matevž Treven (1. letnik 2. stopnje). Poleg pišeških fraz smo preverjali še obstoj izbranih nekonvencionalnih replik ali nepričakovanih/šaljivih odgovorov ter Vprašalnico za jedi iz krompirja in fižola. Z osmimi informatorji je nastalo približno 3 ure posnetkov. Od informatorjev s prvega srečanja je bila odsotna Slavica Antolovič, prišla pa sta dva nova, in sicer:

Slavko Omerzu, roj. 1933, Pavlova vas, pošta in župnija Pišece. Oznaka *Pi-4*.

Marija (Marjana, Marjanka) Dovjak, roj. 1949, Malivrh, pošta Globoko, župnija Pišece (njen govor narečno ni zanesljiv, saj je precej časa živela drugje; posvetovala se je s sovaščanko **Faniko Radič**). Oznaka *Mv*.

2. Fonetični prepis posnetega gradiva

Fonetični prepis posnetega gradiva v slovenski nacionalni transkripciji je po srečanjih opravila prof. dr. Vera Smole. Istočasno je tudi označila fraze, ki jih informatorji niso poznali, zapisala poznane (krajevne) različice zapisanim in tudi kakšno novo, ki so se jo med pogovorom spomnili informatorji. Na terenu so bili sproti preverjani tudi pomeni sestavin fraz in tudi zapisanih samostojnih besed in besednih zvez. Po razpravi o tem, ali je fraza še rabljena, jo je bilo treba povedati v celoti. To je najbolje uspevalo gospe Mariji Hotko z Bojsnega, zato je največ fonetičnih zapisov v govoru Bojsnega. Različice, znane samo v pišeškem govoru, je največkrat povedala Marija Denžič, v bizeljskem pa Alojz Antolovič z Bizeljskega. Vsi prisotni pa so sodelovali pri potrjevanju rabe fraze in razlagi pomena. Na morebitne razlike, deloma celo glasoslovne, je posebej opozorjeno. Zaradi razlik v govoru je vedno dodana (krajevna) oznaka informatorja, kar pa ne pomeni, da je fraza rabljena samo v tistem govoru. Ko prihaja do razlik glede rabe ali pomena fraz in besed, je to jasno zapisano, primer pa naveden v vseh razlikujočih se govorih.²

3. Razvrstitev fraz glede na vrste

Ugotovili smo, da so v gradivu zelo raznolike fraze in tudi posamične besede in besedne zveze. Te so: a) pregovori (P) in vremenski pregovori (VP), b) frazemi (F), c) nekonvencionalne replike ali nepričakovani/šaljivi odgovori (NR), c) rečenice, rekla, reki (R1, R2, R3)³ in č) od knjižnega jezika drugačne besede in besedne zveze (L). Po navodilih in kratkih teoretičnih predstavitev teh vrst so se študentje posamično lotili njihovega razvrščanja; združeno je bilo to videti takole:

-
- 2 V tem delu ne analiziramo in tudi ne opisujemo glasoslovja pišeškega in drugih govorov v okolici; za to že obstaja strokovna literatura (Zorko 2007). Opozarjamo pa, da se govor Bojsnega, v katerem je povedanih največ fraz, razlikuje tako od pišeškega kot od bizeljskega. Zadnja dva sta skupaj s kapelskim predstavljena v: Zinka Zorko, Glasoslovje v kozjansko-bizeljskem narečju (Lesično, Pišece, Kapele). *Razprave. [Razred 2]. Classis 2, Razred za filološke in literarne vede, Philologia et litterae*, 2007, 20, str. 325–336. Glej še IKNB na narecja.si.
- 3 Kasneje smo jih ob pomoči prof. dr. Erike Kržišnik in dr. Mateja Meterca razvrstili v osnovne skupine; za strokovno pomoč se obema najlepše zahvaljujemo.

33. Ma misli ko koza dreka.
Ma 'mi:sli, kɔ 'kɔ:za d'r̩:ka. zast. Bo 'ni ravno pameten' + Za'ka:j 'ni:ma 'kɔ:za 'do:uɡi (!) 'r̩:p? Za'tu:, ka bi fsä 'mü:xä pɔ'tu:kla. šaljivo Bi
R1 Aleks, Hana, R2 Erika, Niki, F Manja, Maja, Anja, Barbara, Urh, Jana, Ula,
34. Krava = pizdača
Piz'dā:ča, tā bum us'ma:knu 'udartil, mahnil! Pi-1 Pɔk'le:ta piz'dā:ča! Pi-2 ☒ Tako so rekli, ko so se razjezili na kravo. Beseda se je uporabljala samo za kravo. Tudi sedaj se rabi v prenesenem smislu: Ka 'mā: še k'do: 'ka:kɔ piz'dā:čɔ f š'tā:li? Pi-3 ☒ Krav je v vasi še zelo malo, zato se sprašuje na tak, malo šaljiv način. Potem povedo, da v jezi reče tako tudi mož ženi. Ona pa njemu kozel ali bik.
L Aleks, Erika, Manja, Hana, Maja, Barbara, Urh, Jana(F), Niki, Ula, F Maja, Anja, Barbara,
35. Božičen teden grmi, vihar za drugo leto rodi.
Bɔ'ži:čɔ 'kɛ:dɔ ɡɔr'mi:, vi'xā:r za d'r̩:ɡo 'lɛ:tɔ rɔ'di:. Bo 'če za božič grmi, bodo poleti rada neurja' ☒ To je pozno grmenje. + 'Po:znɔ ɡɔr'mɛ:nje (!), za'cā:jtɔ ɡ'lā:t. (niso čisto sigurni) Pi
VP Aleks, Erika, Hana, Maja, Urh, Jana, Niki, Ula, NR Anja,
36. Ko boš doktorat iz poštevnanke delal.
/ Ne poznajo, tudi glede pomena si nasprotujejo.

O primerih, kjer so se mnenja glede razvrstitve precej razlikovala, smo razpravljali skupaj in se potem odločili, kam dejansko spadajo. Za lažje nadaljnje delo smo dobljeno oštevilčeno zapisano obliko obarvali:

30. Ka mi boš mesec v vodi kazal, če ga jest prav vidim!
'Kā: mi boš 'mɛ:sic v 'vɔ:di 'kā:zoɔ, če ga 'jā:z na 'nɛ:bi 'vi:dim. Bo 'ne prepričaj me v nekaj, kar ni res' = 'Nā: mi 'čə:rɔ 'ka:zat, kɔ jest 'bɛ:tɔ 'vi:dim. Pi-3 ☒ Rabi zelo pogosto.
31. Zgodnja pijača, z bogom pamet.
Z'ɡɔ:dna pi'jā:ča, z'bɔ:ɡɔm 'pā:met. Bo 'Kdor zgodaj pije, je brez pameti cel dan.' = V'jü:trɔ pi'jā:n, 'dā:n izgubl'je:n.~V'jü:trɔ pi'jā:n, izgubl'je:n 'dā:n. Pi-3 (gl. 41)
32. Devet vozov dežja, en voz blata – spomladi, en voz dežja, devet vozov blata – jeseni.
De've:t 'vu:zɔv 'dā:ža, en 'vu:z b'lā:ta – spum'lā:di; 'e:n 'vu:z 'dā:ža, de've:t 'vu:zɔv b'lā:ta – je'sɛ:ni. Bo 'spomladi se zemlja hitro osuši, v jeseni pa je od manj dežja več blata'
33. Ma misli ko koza dreka.
Ma 'mi:sli, kɔ 'kɔ:za d'r̩:ka. zast. Bo 'ni ravno pameten'

4. **Ureditev gradiva znotraj posameznih vrst v slovarski obliki in glasovna poknjžitev narečnega gradiva**

Na tej stopnji dela so bile izločene fraze, ki jih govorce ne poznajo in ne rabijo ter dodane nove. Iz vsega gradiva, vključno z dodatno raziskanimi nekonvencionalnimi replikami in Vprašalnico za jedi iz krompirja in fižola, so bile izpisane in slovarsko obdelane neknjižne besede, zato se je obseg analize posamičnih besed in besednih zvez precej povečal.

Za končno ureditev gradiva so se študentje oblikovali v skupine; le pregovore je zaradi manjše količine gradiva obdelovala ena sama študentka. Odločili smo se za slovarsko, to je hkrati tudi abecedna ureditev, pri pregovorih je taka ureditev znotraj obeh skupin (navadni in vremenski pregovori).

Kar je skupnega vsem vrstam fraz vključno z besedami in besednimi zvezami, je glasovna poknjžitev narečnega gradiva. To pomeni, da so bili odpravljeni vsi narečni glasovni razvoji, takó rekonstruirana beseda ali njena oblika pa zapisana s črkami slovenskega knjižnega jezika. Neknjižnim besedam je v pomenskih oklepajih pripisana knjižna ustreznica ali razlaga pomena, večina jih je vključena tudi v besedni slovar.

Vsaka skupina je poleg slovarske ureditve naredila teoretični uvod in zaključek ter podala uporabljeno literaturo. V brošuri so te spremne vsebine skrajšane in deloma poenostavljene.

II. ANALIZA GRADIVA

1. Pregovori

Pregovore je analizirala in uredila študentka Erika Kum.

Po preverjanju na terenu smo dobili 29 pregovorov in rekov (poimenovanih kar pregovori):⁴ 5 je vremenskih ali koledarskih pregovorov, ostalih 24 zaradi majhnega števila nismo razvrščali naprej v skupine, označili smo le en antipregovor.

Kaj je pregovor?

Zanj imamo več definicij; tudi glede na to, katera stroka jih obravnava in koliko so te stare. V *Slovarju slovenskega knjižnega jezika* (Fran, SSKJ) je beseda pregovor pomensko opredeljena kot »ljudska književna zvrst, ki kratko, navadno v prispodobi, izraža kako življenjsko izkušnjo«, torej jo opredeli z literarnovednega stališča. Drugače, jezikoslovno, jo opredeli *Šolski slovar slovenskega jezika* (2021): »kratko sporočilo, ki nastopa vedno v isti obliki in izraža kako življenjsko izkušnjo ali spoznanje«. Marija Stanonik (2015: 173) obravnava pregovore s stališča slovstvene folklore, ima jih za njeno najkrajšo obliko, ki v vsakdanjem pogovoru nosi okrasni namen, njihovi glavni lastnosti pa sta jedrnatost in domiselnost. Meni, da se jih uporablja za podkrepitev lastne misli ali trditve ter za relativizacijo, ko se govori o splošni resnici, nauku ali prispodobi.

Zapisovanje pregovorov kot ljudskih modrosti s poudarkom na poučnosti, vzgojnosti, domačnosti se je razmaknilo zlasti v 19. stoletju (prim. Ulčnik 2014; 284–286), zajemalo pa je enote, ki bi jih danes pojmovali kot frazeologijo v širšem smislu. Sama (jezikoslovna) veda o njih pa je dosti mlajša.

Veda, ki se ukvarja s preučevanjem pregovorov, je paremiologija (gr. *para-*, *par-* v pomenu *pri-*, *pre-*, *do-*, *raz-* + *-oime* v pomenu *rek* in *-logija* v pomenu *veda o nečem*); je jezikoslovna in folkloristična veda. Slovenska paremiologija je dolgo časa zaostajala. Medtem ko so slovaška, nemška in ruska frazeološka terminologija obravnavale paremiološke izraze že v 90. letih,

4 Od reka se pregovor ločuje po tem, da pregovor vsebuje nauk ali vodilo, medtem ko ga rek ne vsebuje (Metcerc 2021: 60). V sodobni paremiologiji se govori o pregovorih in drugih paremioloških enotah.

se je pri nas začela razvijati s projektom *Sprichwort-Plattform* (V. Jesenšek, Ulčnik 2014). Leta 2017 je bil objavljen tudi seznam najbolj poznanih in pogostih pregovorov in sorodnih paremioloških enot, slovenski *Paremiološki optimum* (Meterc 2017), od leta 2020 pa je na portalu Fran dostopen tudi *Slovar pregovorov in sorodnih paremioloških izrazov* (Meterc 2021: 58).

Med paremiološkimi žanri so pregovori razdeljeni na reke, vremenske oz. koledarske pregovore, vraže, antipregovore in velerizme. Vremenski ali koledarski pregovori vsebujejo napoved vremenskih in drugih naravnih pojavov, običajno pa so povezani s kmečkimi opravili. Vezani so na imena svetnikov, mesece, letne čase in kakšna druga obdobja. Vraža vsebuje neko vraževerno prepričanje in nadnaravno razlago dogodkov ter kako naj bi ti dogodki vplivali. Antipregovor je preoblikovan pregovor, tako da na nas učinkuje humorno. Velerizem pa je preoblikovanje pregovora na tak način, da se mu doda šaljiva dopolnitev o govorniku ali okoliščinah (Meterc 2021: 60).

Pregovori so ustaljene enote tako po obliki kot tudi po pomenu. Tako imajo kot celota nek drugačen pomen, kot pa bi ga sicer imele posamezne sestavine pregovora. Za njih je značilna tudi slikovitost. Pri uporabi jih ne tvorimo na novo, ampak jih priključimo iz spomina kot celoto. So stavčni členi, ki se ne prilagajajo slovničnemu okolju, temveč jih nespremenjene umestimo v besedilo ali pa jih le skladenjsko prilagodimo besedilu (Meterc 2021: 60). Ta definicija je povzeta po definiciji frazema, in pregovori dejansko spadajo v frazeologijo v širšem smislu.

Kljub manjšim in večjim zbirkam že od prvih slovníc slovenskega jezika dalje, jih *Slovar slovenskega knjižnega jezika* v ponazarjalnem gradivu vsebuje relativno malo, skupno le okoli šeststo. Med najbolj znanimi zbirkami je bila morda doslej *Človek v zrcalu pregovorov* (1983) Mirka Hrovata. V raziskavah za slovenski *Paremiološki optimum* so ugotovili, da se – kot vse besedne in besednozvezne enote – skozi zgodovino spreminjajo tudi pregovori: zamirajo, dobivajo nove različice, iz njih nastajajo antipregovori in velerizmi ipd.

Slovar pišeških pregovorov

Pregovori so ločeni na vremenske oz. koledarske pregovore in ostale pregovore, urejeni pa so po abecedi. Pri vsakem pregovoru je najprej zapis v glasovno poknjženi obliki, ohranjene pa so krajevne posebnosti na drugih jezikovnih ravlinah ter pojasnjene v pomenskih oklepajih. Sledi fonetični zapis in okrajšava kraja, od koder prihaja govorec. V novi vrstici sledi razlaga pregovora (Izraža ...), za njo morebitni komentar – ☒ koga od informatorjev. V zadnji vrstici, za znakom ☐, je zapisano tudi, ali je pregovor obravnavan v katerem od slovarjev v enaki obliki ali v kakšni drugi varianti s (približno) istim pomenom.

1.1. Vremenski oz. koledarski pregovori (5)

Božič na tnalu 'prostor za sekanje, cepljenje drv', **velika nedelja na peči.** – 'Bø:žič na k'nâ:li, 'vö:lka ne'de:la na 'pä:či. *Bo*

Izraža, da če je za božič toplo, bo za veliko noč mrzlo.

☒ 'Ta:m kə sɔ 'dâ:rva, je k'na:ʎa. Če je ta'kɔ: 'tɔ:pʎɔ, da smɔ na k'nâ:l, 'pɔ:l je pa 'vö:lka ne'de:lja (!) pa na 'pä:či, ker je pɔl pa s'nɛ:k. *Pi-1*.

☐ SSKJ², SSF~ *Zelen božič, bela velika noč.*

Devet vozov dežja, en voz blata – spomladi, en voz dežja, devet vozov blata – jeseni. – De've:t 'vu:zɔv 'dä:ža, en 'vu:z b'ʎa:ta – spum'lâ:di; 'e:n 'vu:z 'dä:ža, de've:t 'vu:zɔv b'ʎa:ta – je'se:ni. *Bo*

Izraža, da se spomladi zemlja hitro osuši, v jeseni pa je od manj dežja več blata.

☐ –

Po treh kraljih je dan toliko daljši 'daljši', koliko(r) kokot 'petelin' kljun odpre. – Pɔ trɛ:x k'râ:lix je 'da:n 'tö:lko 'du:kši, 'kô:lko ku'ku:t k'lü:n ɔp're:. *Bo*

Izraža, da se po svetih treh kraljih dan počasi daljša.

☐ –

Pozno grmenje, zacajt 'zgodnji' glad. – 'Pɔ:znɔ gər'mɛ:nje (!), za'câ:jtn g'ʎâ:t. *Pi*

Izraža, da če grmi pozno v jesen ali celo pozimi, bo slaba letina in zato lakota.

☒ V gradivu zapisan pregovor (**Božičen teden grmi, vihar za drugo leto rodi.** – Bø'ži:čn 'kɛ:dɔ gər'mi, vi'xâr za d'rü:gɔ 'lɛ:tɔ rɔ'di:. *Bo*) so slišali, a ga ne rabijo.

☐ –

Vsaka šiba sneg je (za svečnico). – F'sâ:ka 'ši:ba s'nɛ:g 'je: (za s've:čnɔ). *Bo*

Izraža, da se za svečnico in po njej sneg hitro tali.

☐ –

1.2. Drugi pregovori (24)

Bizeljanec je pijanec, če je dobro leto, če pa ni, pa živi ko(t) prese 'prašič pripeto. – Bize'lâ:nc je pi'ja:nc, če je 'dɔ:brɔ 'lɛ:tɔ, če pa 'ni:, pa ži'vi: kɔ pər'sɛ:pər'pɛ:tɔ. *Pi-1* –

Izraža, da Bizeljanec veliko popije, kadar je pijače dovolj, ko pa je ni, pa je pač omejen.

☐ –

Bog (ho)če imeti vsake sorte 'vrste' ljudi na svetu. – 'Bɔ:k⁵ če 'mɛ:ti f'sá:ke 'suɔ:rte li'di: na s've:ti. *Bo*

Izraža, da so ljudje taki in drugačni: bogati in revni, dobri in slabi ...

□ –

Boter je, dokler je firteljč 'četrtilitrski vrč za vino' **poln, ko je firteljč suh, je boter gluha**. – 'Bu:ter je, 'dɔ:kler je 'fi:rkɫc 'pu:n, kɔ je 'fi:rkɫc 'sü:x, je 'bu:ter g'lü:x. *Bo*

Izraža, da dokler je pijača, so ob človeku prijatelji.

□ –

Če hlač ni imela rit, jih je imel plot. star. – Če x'ła:č ni 'mɛ:ta 'reit, jix je 'je:mu pa p'lu:t. *Bo*

Izraža, da je bilo obleke tako malo, da se niti preobleči v drugo niso mogli.

☒ 'Samu 'ane x'ła:če so 'mɛ:li, 'či: so ble na 'tä:bi, sɔ ble na 'tä:bi, na 'ri:ti, či 'ni:so b'le:, je pa 'mu:gu f'pɔ:stli 'bi:t ta'ku: 'du:go al pa 'go:u xo'di:t, 'dɔk so se na p'lu:ti sə'ši:le. *Kə* so ble 'samo 'ä.ne. *Bi* – Samo ene hlače so imeli, če so bile na tebi, so bile na tebi, na riti, če niso bile, je pa moral v postelji biti tako dolgo ali pa gol hoditi, dok(ler) so se na plotu sušile. Ko 'ker' so bile samo ene.

□ –

Če nisi do devetih pijan, je zgubljen dan. – Če 'ni:si dɔ de'vä:tix pi'jä:n, je zgib'län 'dän. *Pi-3*

Antipregovor. Prenova rečenice: V'jü:trɔ pi'jä:n, 'dän izgubl'je:n. ~ V'jü:trɔ pi'jä:n, izgubl'je:n 'dän. *Pi-3*

□ –

Če se napiješ, se strezniš, če se pa kruha napiješ, se pa ne strezniš. – Če se na'pi:ješ, se st're:zniš, če se pa k'rü:xa na'pi:ješ, se pa ne st're:zniš. *Bo*

Izraža, da se od alkohola strezniš, od lastne veličine pa ne.

□ –

Hrvat je tat od mize do vrat. star. – Xər'vart je 'tä:t ɔd 'mi:ze dɔ v'rät. *Bo*

□ –

Kaša 'ječmenova kaša, ričet' **riti ne paše** 'prija'. – 'Kā:ša⁶ 'ri:t na 'pā:še.

Pi-1

Izraža, da si po kaši hitro lačen, ker povzroča hitro izločanje.

□ –

Kesna 'pozna' **prasica ne dobi toplega napoja** 'pomij'. – 'Ke:sna 'pozna,

5 Refleksi cirk. o so različni: 'bɔ:k *Pi*, *Bo* (verjetno pod vplivom cerkvenega jezika), 'nu:s, 'mu:st, 'nuɔ:jč, g'nuɔ:j – vse *Bo*. Doda še: 'dā:š *Bo*, 'dɛ:š *Mv*, 'dā:š, 'pā:s *Pi*.

6 Pregovor je prevzet iz govorov (v osnovi vzhodnodolenjskih), ki poznajo preglas *a > e* za č ž š lj nj in j, in ima rimo: *Kaše rit na paše*.

tista, ki zamudi' pre'si:ca na dɔ'bi: 'tɔ:plega 'nã:pɔja 'pomij'. *Bo*

Izraža, da kdor je pozen, ne dobi več najboljšega.

☐ –

Ko se prasici v koruzo mudi, je treba dati stran prasico ali pa koruzo.

– Kò se pre'si:ci f kɔ'rü:zɔ mi'di:, je t're:ba dat s'trã:n pre'si:cɔ al pa kɔ'rü:zɔ.

Bo

Izhaja iz vsakdanjega življenja: če se prasica navadi hoditi v koruzo, jo je treba zapreti. ☑ V prenesenem pomenu to velja tudi za poročene ženske (!), če bi se rade videvale s kom drugim kot možem (treba je onemogočiti stike).

☐ –

Lahko je z ledskim 'ljudskim, tujim' lulekom po koprivah tolči. –

'Ła:xkɔ je z 'le:tskim 'lu:lɛkɔm pɔ kɔp'ri:vax 'tu:çt. *Bo*

Izraža, da na tuje stvari ne paziš kot na svoje oziroma imaš do njih drugačen, neprimeren odnos.

☐ SSKJ~ *Lahko je s tujo roko kače loviti.*

Mačka zacvili, če ji na rep stopiš. – 'Mã:čka zac'vi:li, če ji na rɛ:p s'tɔ:piš.

Bo

Izraža, da se kdo burno odzove na dejanje ali izjavo, zlasti ob omembi pomanjkljivosti.

☑ Če res'ni:co al kaj pɔ'vɛ:š, pa se ɔg'ła:si.

☐ SSF~ *stopiti kómu na rép*, eSSKJ~ *Ko mački stopiš na rep, zacvili*, SSKJ~ *Če mački na rep stopiš, zacvili.*

Moj tata 'oče' pa tvoj tata 'oče' sta dva tata 'tatova'. – 'Muɔ:j 'ta:ta pa t'vu:j 'ta:ta sta d'va: 'tã:ta. *Bi*

Zbadljivka Hrvatu, povezana z njihovim poimenovanjem za očeta, v slovenščini enakozvočnica dvojini samostalnika tat. → Hrvat je tat od mize do vrat.

☐ –

Moška obljuba pa zimska odjuga glih 'ravno' dolgo ne trajajo 'ne trajata'. – 'Mɔ:ška ɔb'lü:ba pa 'zi:mska ɔd'ju:ga glix 'du:gɔ ne t'rã:jajɔ. *Bo*

Izraža, da sta moška obljuba in zimska odjuga kratkotrajni oziroma da moške obljube ne držijo dolgo.

☐ –

Naj bo mucek 'maček' ali pa pesek 'pes', samo da je mesek 'meso'. –

'Naj bɔ 'mu:cek al pa 'pe:sek, 'sa:m da je 'me:sek. *Bo*

Izraža, da vseeno kakšno, da je le meso.

☐ –

Pijanec se preobrne, ko se v jamo zvrne. – Pi'jã:nc se preɔ'bɔ:rne, kɔ se v 'jã:mɔ z'vɔ:rne. *Bo*

Izraža, da pijanec ostaja pijanec do smrti.

☐ –

Po kaši 'ječmenova kaša, ričet' **se raši** 'dreza'. – Pø 'kã:ši 'ječmenovi kaši, ričetu' se 'rã:ši. *Pi-1*

Izraža, da ječmenova kaša spodbudi željo po spolnih odnosih.

☐ –

Prasice se zamenjajo, korita pa ne. – Pre'si:ce se za'me:jejo, ko'ri:ta pa 'nä. *Bo*

Izraža, da oblast se menja, korito/miza pa ostaneta ista.

☐ –

Prvo 'najprej' **štalico** 'hlev(ček)', **pole** 'potem' **pa kravico.** – 'Pø:rvø š'tã:lco, 'pø:l pa k'rã:uço. *Pi-1*

Izraža, da si je treba najprej ustvariti dom (materialne pogoje) in šele nato družino.

☐ SSKJ +

Rdeča 'dobra, boljša' **krava tudi crkne.** – R'de:ča k'rã:va 'tüt 'cø:rkne. *Bo*
Izraža, da umre vsak, tudi najboljši, najbogatejši oz. da smrti nihče ne uide.

☐ –

Se učiš celo življenje, pa butast 'neumen' **umreš.** – Se u'ci:š ceu živ'le:je, pa 'bu:tast um're:š.

Izraža, da se nikoli ne naučiš dovolj.

☐ SSKJ~ Človek se do smrti uči, Pregovori~ Človek se pač vse življenje uči in umre neumen.

Še mački se zastonj ne gonijo. – Še 'mã:čki se zas'tu:ɟ ne 'gu:njo. *Bo* Še 'ma:čke se zas'tu:ɟ ne 'gu:njo. *Pi-5*

Izraža, da česa ni mogoče dobiti brez plačila ali protiusluge.

☐ SPP~ Zastonj se še mačka ne goni.

Špot 'norčevanje' **ne gre daleč – iz ust v nedrje.** – Š'pø:t 'norčevanje' ne g're: 'dã:leč – iz 'vü:st v 'na:darje. *Pi-3* ~ Š'pø:t ne g're: 'do:č – z 'vü:st v 'na:darje. *Bo*

Izraža, da se iz ljudi ne sme norčevati, saj se obrne proti tebi.

☑ Da ti 'ã:nga ogo'vã:rjaš, pa ga na 'bu:š 'dø:uço, sa ti pa o'ba:rne, se pa 'tä:bi na're:di. *Pi-1* G'li:x ta'ku: ko de 'ti: d'rü:gømu 'jã:mø 'kø:plješ, 'sa:m 'vã:njo 'pã:deš. *Pi-1.*

☐ –

Zgodnja pijača, zbogom pamet. – Z'gø:dna pi'jã:ča, z'bø:gøm 'pã:met. *Bo*
Izraža, da kdor zgodaj pije, je brez pameti cel dan.

☐ –

Literatura

- JESENŠEK, Vida, ULČNIK, Natalija, 2014: Spletni frazeološko-paremiološki portal. Redakcijska vprašanja ob slovenskem jezikovnem gradivu. Več glav več ve. *Frazeologija in paremiologija v slovarju in vsakdanji rabi*. Ur. Vida Jesenšek, Saša Babič. Maribor: Oddelek za germanistiko Filozofske fakultete Univerze v Mariboru in Inštitut za slovensko narodopisje ZRC SAZU. 80–98.
- METERC, Matej, 2017: Paremiologija v bazi znanja: o pregovorih in sorodnih izrazih. *Slovenščina na dlani 3*. Ur. Natalija Ulčnik. Maribor: Univerza v Mariboru, Univerzitetna založba, 2021.
- METERC, Matej, 2018: *Paremiološki optimum*. Najbolj poznani in pogosti pregovori ter sorodne paremije v slovenščini. Ljubljana: Založba ZRC.
- METERC, Matej, 2018: O pregovorih in njihovem raziskovanju. *Slovenščina na dlani 1*. Ur. Natalija Ulčnik. Maribor: Univerza v Mariboru, Univerzitetna založba. https://www.academia.edu/42829038/O_pregovorih_in_njihovem_raziskovanju, dostop 2. 3. 2023
- METERC, Matej, 2020: Pregovori: koliko jih imamo, poznamo, uporabljamo? *Alternator* 44/2020. <https://www.alternator.science/sl/daljse/pregovori-koliko-jih-imamo-poznamo-uporabljamo/>
- Slovar slovenskega knjižnega jezika*, druga, dopolnjena in deloma prenovljena izdaja, www.fran.si, dostop 26. 12. 2022.
- PETRIC ŽIŽIČ, Špela, 2015: *Šolski slovar slovenskega jezika*. Ljubljana: Založba ZRC, 2022.
- STANONIK, Marija, 2015: Slovenski pregovori kot kulturna dediščina. *Traditiones* 44/3. Ljubljana: Slovenska akademija znanosti in umetnosti, Založba ZRC. 171–214.
- ULČNIK, Natalija, 2014: Slovensko paremiološko in frazeološko gradivo v temeljnih dvojezičnih slovarjih 19. stoletja – v Cigaletovem nemško-slovenskem (1860) in Pleteršnikovem slovensko-nemškem slovarju (1994/95). V: *Frazeologija nemškega jezika z vidikov kontrastivnega in uporabnega jezikoslovja*. Ur. Vida Jesenšek. Filozofska fakulteta Univerze v Mariboru, Oddelek za germanistiko. 282–319.

2. Frazemi

Frazeme so analizirali in uredili študentke in študenti Aleks Birsa Jogan, Jana Habjanič, Manja Ocepek, Maja Ravnikar in Barbara Šink.

Definicija frazema

Pri nas se frazem (po Eriki Kržišnik) definira kot stalna besedna zveza, katere pomen ni napovedljiv iz pomena njenih sestavnih delov (npr. *imeti dve levi roki*). Ne razumemo ga v dobesednem, ampak v prenesenem pomenu. Frazeme je mogoče opredeliti s pomočjo treh temeljnih in ene dodatne lastnosti.

Večbesednost. Frazemi so večbesedna poimenovanja, kar pomeni, da so enote besedja, sestavljene iz več kot ene besede. Ena beseda v zvezi je jedro, druga/e pa je/so prilastek. Pri večbesednosti je mejno področje razlikovanje med frazemi in enobesedno stalno metaforo oz. idiomatično besedo (*zaljubljen do ušes : zatreskan*).

Stalnost. Frazem je stalen tako po obliki (bolj ali manj) kot pomenu. Pri stalnosti govorimo o leksikaliziranosti besedne zveze, tj. o njeni hrambi v spominu oz. o razliki z avtomatizirano besedno zvezo (*moška srajca, spalna srajca, ljubljanska srajca : bela srajca, ponošena srajca*).

Neizpeljivost pomena. Gre za razlikovalno lastnost frazemov, saj imajo preostali lastnosti (večbesednost, stalnost) tudi nekatere druge besedne zveze. Neizpeljivost pomena predpostavlja, da pomena celotnega frazema ni mogoče izpeljati iz pomena posameznih sestavin. Pri tem ločujemo več stopenj: skoraj nerazložljive frazeme (*vleči dreto, iti po gobe*), metafore (*metati polena pod noge*), metonimije (*opletati z jezikom*) in primere z eno sestavino v pomenu druge (*zaljubljen do ušes*).

Dodatna lastnost: *ekspresivnost.* Ekspresivnost je opredeljena z razmerjem konotacije jedrne besede do njenega denotata v stvarnosti. Ekspresivnost je posledica poudarjenega dela v frazemu (*mlatiti prazno slamo, jekleni ptič, črna ovca*).

Delitev frazemov

Frazeme je mogoče deliti na več načinov. Pri urejanju gradiva smo se oprli na Toporišičev članek K izrazju in tipologiji slovenske frazeologije (Toporišič 1974: 276–277), v katerem je avtor kot prvi v slovenskem prostoru uvedel klasifikacijo frazemov po obliki, in sicer jih je delil na nestavčne (rekla) in stavčne (rečenice).⁷ Po novejših teorijah je klasifikacijo izpopolnila Erika Kržišnik (zapiski s predavanj in v več člankih), po kateri se frazemi po obliki delijo na:

⁷ Izraza *reklo* in *rečenica* se v frazeologiji ne uporabljata več.

1. nestavčne oz. besednozvezne frazeme, ki so: samostalniški, pridevniški, prislovni, glagolski, členkovni in medmetni, ter
2. stavčni frazemi, ki se nadalje delijo na enostavčne in zložene povedi.

Tako delitev je dopolnila Nataša Jakop (2006: 39), ko je obravnavala pragmatične frazeme in ugotovila, da je delitev treba izpeljati 1) po skladenjski *zgradbi*, ko so ti besednozvezni ali stavčni in 2) po skladenjski *vlogi*, ko so ti stavčnočlenski ali nestavčnočlenski.

Na tem mestu 113 pišeških frazemov obravnavamo enostavno po abecednem redu, slovarsko.

Zgradba slovarskega sestavka.

V prvi vrstici slovarskega sestavka je v krepkem tisku najprej slovarska oblika frazema⁸ v knjižnem jeziku (trikrat s časovnim označevalnikom *zastar.*, tj. zastarelo, enkrat *star.*, tj. starejše), ki ji v pomenskem oklepaju sledi pomen frazema. V drugi vrstici je frazem v narečnem besedilnem ((več)stavčnem) zgledu s podatkom o krajevnem poreklu informatorja in za znakom minus (–) glasovno poknjižena oblika frazema; v njej so neknjižne besede v pomenskem narekovaju navedene s knjižno ustreznico ali razlago. Med besedilnimi zgledi različnih informatorjev stoji znak ■. V nekaterih primerih je za znakom ☒ dodan še komentar. V tretji vrstici znak ☐ uvaja podatek o tem, ali se narečni frazem nahaja v pregledovanih slovarjih na Franu, tj. SSKJ, in/ali SSF (*Slovar slovenskih frazemov*). Prisotnost v katerem od njiju označuje znak plus (+) stično za okrajšavo slovarja, znak približno (~) prisotnost različice frazema ali pomensko ustrezen frazem z vsaj eno enako sestavino, znak minus (–) pa njegovo odsotnost.

8 Nekaj pravil pri oblikovanju slovarske oblike frazema: 1. Podana je v glasovno poknjiženi obliki z nekaterimi približki knjižnemu jeziku (npr. namesto primerjalnega veznika *ko* je *kot*, namesto pišeških so knjižne pregibne oblike ipd.), ohranjeni pa so narečni leksemi brez razlag. 2. Frazemi z enim splošnim osebkom človeško⁺ imajo glagol v nedoločniku, *kdo* pa je izpuščen. V večstavčnih frazemih z dvema različnima osebkoma je drugi nadomeščen s *kdo*, glagol pa je v osebni glagolski obliki (v pretekliku ali pogojniku v moškem spolu ednine kot splošni obliki). Za pomoč pri oblikovanju slovarskih oblik frazemov se zahvaljujemo prof. dr. Eriki Kržišnik.

Slovar frazemov

1. **bežati, da se za petami kadi komu** 'zelo hitro bežati'
Je 'be:jžɔ, da se mu je ka'di:lɔ za pe'tã:mi. *Bo* – Je bežal, da se mu je kadilo za petami.
 SSKJ~ teče, da ga pete komaj dohajajo / zelo hitro, SSF~ pod petami gori kómu /ekspr.; pren., 3. os. ed., tudi kot primera s kot da/ *kdo je v veliki stiski, nevarnosti*; kãr nësejo pête kóga /ekspr.; primera/ *zelo hitro, naglo* → tako bežati, da platfus izgubi *kdo* (v pretekliku) 'zelo hitro bežati'
2. **bila bi nuna, če ne bi bilo kljuna** 'če ne bi imela rada moških'
Bi bla 'nũ:na, če 'nä:bi blu k'lũ:na. *Bo* – Bi bila nuna, če ne-bi bilo kljuna.
 SSKJ–, SSF–
3. **biti (sedeti) kot pes v čolnu** 'biti (sedeti) neudobno'
'Se:m (se'di:m) ku 'pe:s f'çu:ni. *Bo* – Sem (sedim) ko(t) pes v čolnu. Tudi pes se v čolnu ne počuti udobno oz. varno, ker ga ziblje. Tako se reče, če sediš npr. na pol stola ali kakor koli neudobno.
 SSKJ–, SSF–
4. **biti kot mrtvo motovilo** 'biti počasen'
Si ku 'mã:rtvɔ mɔtɔ'vi:lɔ. *Bo* – Si ko(t) mrtvo motovilo.
 SSKJ–, SSF–
5. **biti kot natlačen Jakob** 'biti čudno, neuskrajeno oblečen'
Sɔ ku nak'lã:čɔ 'Ja:kup. *Bo* – Sem ko(t) natlačen Jakob.
 V Pi redko.
 SSKJ–, SSF–
6. **biti proklet, do kod je topel** 'biti zelo hudoben'
Je p'rɔ:kleta, dɔ 'kɔ:t je 'tɔ:pła. *Bo* – Je prokleta, do kod(er) je toplá.
 SSKJ–, SSF–
7. **biti tako daleč, da četrtek večer poslušá šele v soboto zastar.** 'biti doma v oddaljenem, odmaknjem, nedostopnem kraju'
'U:ni sɔ te'ku: 'dɔ:ɥč, da če'tã:rtkɔɥ ve'či:r šele f sɔ'buɔtɔ pɔs'lu:šajɔ. *Bo* – Oni so tako daleč, da četrtek večer šele v soboto poslušajo.
 SSKJ–, SSF–
8. **biti tako dober, da bi ti dal še gate z riti** 'biti zelo dober, radodaren človek'
Je te'ku: 'duɔ:ber, da bi ti 'da:ɥ še 'gã:te z 'ri:ti. *Bo* – Je tako dober, da bi ti dal še gate z riti.
 SSKJ–, SSF–

9. biti tako grd, da če bi ga v trsje postavil, bi se ptiči tako ustrašili, da bi še lansko grozdje nazaj prinesli 'biti zelo grd (po videzu)'

Je te'ku: 'gə:rt, de če bi ga f'tə:rsje pə'stā:vu, bi se f'ti:či te'ku: f'st'rā:šli, de bi še 'la:jnsko g'rō:jzdje na'za:j pər'nes:li. *Bo* – Je tako grd, da če bi ga v trsje 'vino-grad' postavil, bi se ptiči tako ustrašili, da bi še lanjsko grozdje nazaj prinesli.

SSKJ–, SSF~ biti [kot] strašilo /ekspr., primera/ *biti grd, neurejen, neokusno oblečen* → grd kot cug

10. biti tako kisló kaj, da mora stati kdo, da mu hlač v rit ne potegne 'zelo kisló biti kaj'

Je te'ku: 'ki:so, da/ka moreš s'tā:ti, da/ka ti 'gā:te v 'ri:ri ne po'te:gne. *Bo* – Je tako kisló, da moraš stati, da ti gate v rit ne potegne.

SSKJ–, SSF–

11. biti tako lep, kot bi iz škatlice padel 'biti zelo lep, urejen'

Te'ku: je 'lɛ:pa, ku bi zə š'ka:tlice 'pā:ła. *Bo* – Tako je lepa, ko(t) bi iz škatlice padla.

SSKJ+, SSF bítí kot iz škátlice (vzét) /ekspr./ *zelo urejen; zelo čist, nov, lep*

12. biti tako lepa, da bi se izpod nje vode napil (samo o mladem dekletu) 'biti zelo lepa'

Je te'ku: 'lɛ:pa, de bi se spəd l̥je: 'və:de na'pi:u. *Bo* – Je tako lepa, da bi se izpod nje vode napil. Tako so rekli o kakšni lepi puncí.

SSKJ–, SSF–

13. biti tako slab, kot bi ga že trikrat prekopalí 'biti slab, slabotnega videza'

'O:, 'kā: je s'la:p! Ku-b-ga že t'ri:kret prekə'pa:l. *Pi-I* – O, ka(j) je slab! Ko(t) bi ga že trikrat prekopalí.

SSKJ–, SSF– → izgledati tako slabo, kot da je že iz groba vstal

14. biti tako tumast, da ima glavo za štiri noge 'biti zelo neumen'

Te'ku: si 'tu:masta, da 'mā:š g'lā:və za š'ti:r 'nə:ge. *Bo* – Tako si tumasta 'neum-na', da imaš glavo za štiri noge.

SSKJ–, SSF~ neúmen kot nóč /ekspr.; primera, v povedni rabi/ *zelo neumen*

15. bled kot sirotka 'zelo bled'

Je b'lɛ:da ku 'si:rətkā. *Bo* – Je bleða ko(t) sirotka.

SSKJ–, SSF~ bél kot vósek; bél kot kréda, bléd kot mrlíč, bléd kot plátno, bléd kot smrt, bléd kot sténa, bléd kot zíd /ekspr.; primera, v povedni rabi/ *zelo bled; zelo bel*

16. **Bog te živi gor na slivi, smrkavec ušivi** 'izraža nagajiv, šaljiv pozdrav utroku'
 'Bõ:k te 'ži:vi gõr na s'li:vi s'mǎ:rkavec vi'ši:vi. *Bo* – Bog te živi gor na slivi, smrkavec ušivi. ☑ Razumejo kot otroško nagajanje, zbadljivko.
 ☐ SSKJ–, SSF–
17. **bubniti pa ostati živ** 'reči kaj nepremišljenega'
 'Bu:bneš, pa 'ži:u õs'tǎ:neš. *Bo* – Bubneš 'iznenada izrečeš', pa živ ostaneš.
 ☐ SSKJ–, SSF–
18. **če bi komu na jezik stopil, bi na riti klopotal (ropotal)** 'biti zelo zgovoren'
 Če bi ji na 'je:zik s'tõ:pu, bi pa na 'ri:t kļõpõtǎ:ļa (rõpõtǎ:ļa). *Bo* – Če bi ji na jezik stopil, bi pa na riti klopotala (ropotala) 'neprenehoma govorila'.
 ☐ SSKJ–, SSF–
19. **da ne bo <ratalo tako, da bo> s finfarja drobiž** 'da ne-bo <postalo> iz malega še manj'
 G'le:j, da 'nǎ:bõ s 'fi:nfarja drõ'bi:š! Da ne 'bõ: 'rǎ:taļõ te'ku:, da bõ s 'fi:nfarja drõ'bi:š! *Bo* – Glej, da ne bo s finfarja 'petaka' drobiž! Da ne bo ratalo 'postalo' tako, da bo s finfarja 'petaka' drobiž. ☑ 'Fi:nfar je že 'ta:k drõ'bi:š. *Bi* – Razumejo kot: Od tega dela ne bo nič. *Bo*
 ☐ SSKJ–, SSF–
20. **delati kot Noe barko** 'zelo počasi delati'
 'De:ļa kõ 'Nõ:e 'bǎ:rko. *Pi-1* – Dela ko(t) Noe barko.
 ☐ SSKJ–, SSF–
21. **dobiti fržmajt (fržmajtovo) župo** 'biti oštet, okaran'
 Sõ dõ'bi:ļa fǎrž'mǎ:jt (fǎrž'mǎ:jtõvõ) 'zü:põ. *Bo* – Sem dobila fržmajt 'očitek' (fržmajtovo) župo 'juho'.
 ☐ SSKJ–, SSF– → dobiti suhi šnopec
22. **dobiti od svinjske pizde šravf** 'ničesar ne dobiti'
 Bõmõ 'du:bli õt s'vi:nske 'pi:zde š'ra:uf. *Bo* – Bomo dobili od svinjske pizde 'riti, zadnjice' šravf 'vijak'. ☑ Od svinjske riti, zadnjice se ne dobi vijaka, ker ga nima.
 ☐ SSKJ–, SSF–
23. **dobiti suhi šnopec** 'biti oštet, okaran'
 Sõ dõ'bi:ļa 'sü:xi š'nõ:pc. *Pi-3* – Sem dobila suhi šnopec 'žganje'.
 ☐ SSKJ–, SSF– → dobiti fržmajt (fržmajtovo) župo

- 24. dobiti šnoftobaka** 'biti oštet, okaran'
 F'čiri: sŋ dɔ'bi:ʎa š'nu:ftɔ'bâ:ka. *Bo* – Včeraj sem dobila šnoftobaka 'tobaka za njuhanje'.
 SSKJ–, SSF–
- 25. doktor lopatar ozdravi koga** 'predvidevati, da do smrti ne bo bolje oziroma da je bolezen neozdravljiva'
 Te bɔ 'dɔ:ktɔr ʎɔ'pâ:tar ɔzd'râ:vu. *Bo* – Te bo doktor lopatar ozdravil.
 SSKJ–, SSF–
- 26. držati se kot Sveti Jur na konju** 'biti zelo ponosen'
 Se dər'ži: ku svət 'Ju:r na 'kɔ:ʝi. *Bo* – Se drži ko(t) sveti Jur(ij) na konju.
 SSKJ–, SSF–
- 27. držati se tako, kot bi mu gnilo lesniko v rit tiščal** 'grdo, kislo se držati'
 Se te'ku: dər'ži:, ku de bi ji g'ni:ʎɔ les'ni:kɔ v 're:t 'ti:ʃɔɥ. *Bo* – Se tako drži, ko(t) da bi ji gnilo lesniko v rit tiščal. Lesnika je sadež necepljene jablane, ki ga v Bojsnem uporabljajo za kis.
 SSKJ–, SSF–
- 28. držati se, kot da bi po koprivah scal** 'grdo se držati, biti slabe volje'
 / Ne poznajo.
- 29. držati se, kot da mu je pura kruh vzela** 'grdo se držati, biti nejevoljen'
 Dər'ži: se, ku de mu je 'pü:ra k'rü:x v'zɛ:ʎa. *Bo* – Drži se ko(t), da mu je pura kruh vzela.
 SSKJ–, SSF–
- 30. fujtrati koga zanikano** 'govoriti neumnosti, lagati komu'
 'Ne: me 'fu:jtrat, 'je:s sŋ žɛ 'jɛ:ʎa. *Bo* – Ne me fujtrati 'hraniti', jaz sem že jedla.
 SSKJ–, SSF–
- 31. glava boli koga tako, da mu jo bo razneslo** 'koga zelo boli glava'
 Me te'ku: gʎâ:va bɔ'li, de mi jɔ bɔ raz'nâ:sʈu. *Bo* – Me tako glava boli, da mi jo bo razneslo.
 SSKJ–, SSF–
- 32. goniti se kot henks** 'biti zelo spolno aktiven'
 Se 'gò:ni ku 'xɛ:nks. *Bo* – Se goni ko(t) henks 'žrebec'.
 SSKJ–, SSF–

33. **grd kot cug** 'zelo grd (po videzu)'
 Je te'ku: 'gə:rt ku 'cu:k. *Pi-4* – Je tako grd ko(t) cug 'vlak'. ■ 'O:, ku-j 'ga:rt, ku 'cu:k! *Pi-1* – O, kako je grd, ko(t) cug 'vlak'. ☒ Parne lokomotive in vagoni so bili sajasti, črni.
 ☐ SSKJ–, SSF– → biti tako grd, da če bi ga v trsje postavil, bi se ptiči tako ustrašili, da bi še lansko grozdje nazaj prinesli
34. **hoditi kot pura po deski** 'hoditi vzvišeno, domišljavo'
 'Xu:di ku 'pü:ra pə 'ra:jxəli. *Bo* – Hodi ko(t) pura 'kokoš' po rajhlju 'po lati, deski'.
 ☐ SSKJ–, SSF~ hoditi kot páv /slabš.; primera/ hoditi zelo važno, napihnjeno, vzvišeno → iti kot koza po deski
35. **imeti glavo kot svinjski pisker** 'imeti veliko glavo'
 Maš g'ła:və kə s'vi:mski 'pi:sker. *Bo* – Imaš glavo ko(t) svinjski pisker.
 ☐ SSKJ–, SSF–
36. **imeti koga pod perutnico** 'ves čas nadzorovati koga'
 'Fə:rt jə 'má: pət perut'ni:cəj. *Bo* – Fort 'vedno' jo ima pod perutnico[j].
 ☐ SSKJ–, SSF–
37. **imeti lase, kot bi ga kdo vzvratno vlekkel skozi grmovje** 'imeti neurejene, razmršene lase'
 <Mam 'la:se,> Ku bi me v 'ri:kverc skuz gər'mu:je v'le:ku. *Bo* – <Imam lase,> Ko(t) bi me v rikverc 'vzratno' skozi grmovje vlekkel.
 ☐ SSKJ–, SSF–
38. **imeti misli kot koza dreka** *zast.* 'ne biti ravno pameten'
 Ma 'mi:sli, kə 'kə:za d'rä:ka. *Bo* – Ima misli ko(t) koza dreka.
 ☐ SSKJ–, SSF–
39. **imeti prej mehko rit na Kokotovem, kot kaj učakati** 'predvidevati, da nečesa kdo ne bo dočakal'
 Bəm nap're: meła 'mä:xkə 'ri:t na Kə'kuə:təvim, ku pa bəm 'tu: f'čá:kała. *Bo* – Bom napre 'prej' imela mehko rit na Kokotovem, kot pa bom to učakala 'dočakala'.
 ☐ SSKJ–, SSF–
40. **imeti roke kot rajfkerer** 'imeti umazane roke, biti umazan'
 Ma 'rə:ke kə 'ra:jf'kə:rer. *Bo* – Ima roke kot rajfkerer 'dimnikar'. Si 'tá:šen kə 'ra:jf'kə:rer. *Pi* – Si takšen kot rajfkerer 'dimnikar'.
 ☐ SSKJ–, SSF–

- 41. imeti tak nos, da bi ga lahko v šajtrgi peljal** 'imeti zelo velik nos'
 Je 'me:ʎa 'tã:k 'nu:s, ka bi ga 'ʎa:xkɔ f 'ša:jtɔrgi pe'la:ʎa. *Bo* – Je imela tak nos, da bi ga lahko v šajtrgi 'samokolnici' peljala.
 SSKJ–, SSF–
- 42. imeti tako velik nos, da bi rabil orožni list** *redko* 'imeti zelo velik nos'
 Ma te'ku: 'vɔ:lki 'nu:s, da bi ɔ'rɔ:žni 'li:st 'nü:caɥ. *Bo* – Ima tako velik nos, da bi orožni list nugal 'potreboval'.
 SSKJ–, SSF–
- 43. iti (hoditi) kot koza po deski** 'iti (hoditi) pokončno, ponosno, domišljavo, vase zagledano'
 G'rè: ku 'ko:za pɔ 'da:ski. *Pi-4* – Gre ko(t) koza po deski.
 SSKJ–, SSF+ SSF~ hoditi kot páv /slabš.; primera/ hoditi zelo važno, napihnjeno, vzvišeno → hoditi kot pura po deski
- 44. iti h Kokotu** 'umreti'
 Se 're:če, de g'rè:š x Kɔ'kuɔ:ti. *Bo* – Se reče, da greš h Kokotu. Kɔ'kɔ:tɔvɔ 'pokopališče v Pišecah, ledinsko ime'.
 SSKJ–, SSF–
- 45. iti kot koza na sol** 'rad slediti komu, čemu; tudi: nasedati'
 G'rè: ku 'kuɔ:za na 'su:. *Bo* – Gre ko(t) koza na sol.
 SSKJ–, SSF–
- 46. iti kot pes s fureža** 'užaljeno oditi'
 G'rè: ku 'pe:s s 'fü:reža. *Bo* – Gre ko(t) pes s fureža 's kolin'. Ko ne dobi nič.
Bo
 SSKJ–, SSF–
- 47. iti s košaro po vode** 'opraviti / opravljati nesmiselno delo'
 Ku bi š'ʎa: s kɔ'šã:roj pɔ 'vɔ:de. *Bo* – Ko(t) bi šla s košaro(j) po vode 'po vodo'.
 SSKJ–, SSF–
- 48. iti, kot da bi mu kdo za ritjo kuril** 'hitro oditi (zaradi strahu, osramočenosti ...)'
 Je š'ʎa:, kɔ de-b ji za 'ri:tjo 'kõ:ru. *Bo* – Je šla, ko(t) da bi ji za ritjo kuril.
 Poznajo samo v Bojsnem.
 SSKJ–, SSF–
- 49. izginiti, kot bi ga v rit sunil kdo** 'izginiti, hitro oditi'
 Je z'gi:nu, kɔ bi ga v 're:t 'su:nu. *Pi-3* – Je izginil, ko(t) bi ga v rit sunil.
 SSKJ–, SSF–

- 50. kaditi kot Turek** 'veliko kaditi'
Ka'di:š kə 'Tö:rk. *Bo*, *Pi-3* – Kadiš ko(t) Turek.
 SSKJ+, SSF+
- 51. kaj se pa zamudi kdo** 'spotoma, mimogrede opraviti kaj'
'Ka: se pa zami'di:š. *Bo* – Ka(j) se pa zamudiš.
 SSKJ–, SSF–
- 52. kakor obrneš, je rit zadaj** 'je kot je'
'Kâ:k a'bã:rneš, 'tâ:k je 'ri:t v'zâ:d. *Pi-1* – Kako(r) obrneš, tako je rit vzad 'zadaj'.
 SSKJ–, SSF–
- 53. kazati komu črno, ko on belo vidi** 'prepričevati koga v nekaj, kar ni res'
'Nä: mi 'čə:rno 'ka:zat, kə jest 'bɛ:lə 'vi:dim. *Pi-3* – Ne mi črno kazati, ko 'ker, če' jaz belo vidim. Rabi zelo pogosto.
 SSKJ–, SSF–: → kazati komu mesec v vodi
- 54. kazati komu mesec v vodi** 'prepričevati koga v nekaj, kar ni res'
Kâ: mi boš 'mɛ:sic v 'vɔ:di 'kâ:zoɥ, če ga 'jâ:z na 'nɛ:bi 'vi:dim? *Bo* – Ka(j) mi boš mesec v vodi kazal, če ga jaz na nebu vidim.
 SSKJ–, SSF–: → kazati komu črno
- 55. kot bi dal mački salo spraviti** 'ne biti varno'
Kɔ bi 'da:ɥ 'ma:čki 'sâ:lɔ sp'ra:ɥt. *Bo* – Ko(t) bi dal mački salo spraviti.
 SSKJ–, SSF– → kot bi dal volku kozo mirkati
- 56. kot bi dal volku kozo mirkati** 'ne biti varno kaj pred kom'
Kɔ bi 'da:ɥ 'vu:ki 'kɔ:zɔ 'mi:rkat. *Bo* – Ko(t) bi dal volku kozo mirkati 'paziti, varovati'.
 SSKJ–, SSF– → kot bi dal mački salo spraviti
- 57. kot bi si z drekom (z drožmi) rit brisal** 'od dela ne imeti koristi, učinka'
Kɔ bi si z d'râ:kɔm rit b'ri:saɥ. *Pi-3* – Ko(t) bi si z drekom rit brisal.
 SSKJ–, SSF–
- 58. kot iz kevdra zvati** 'klicati z močnim, odmevajočim glasom'
Ku de bi s 'kɛ:vdra z'va:ɥ. *Pi-3*, *Pi-1*, *Bo* – Ko(t) da bi iz kevdra 'kleti' zval 'klical'.
 SSKJ–, SSF–

- 59. kot Jurjeva krava** 'pisan, našemljen, neuskklajeno oblečen'
 ɔb'lɛ:çi se te'ku:, de ne boš zg'lɛ:dɔɥ kɔ 'Jü:rjeva k'rã:va. *Bo* – Obleči 'obleci'
 se tako, da ne boš izgledal ko(t) Jurjeva krava.
 ☐ SSKJ–, SSF–
- 60. kot on, ki je konja glih** 'ravno' **navadil stradati, pa je crknil** 'izraža porogljiv komentar na slabo ravnanje z živalmi koga'
 Ku 'u:n, ku je 'kɔ:ʃa g'li:x na'vã:du st'rã:dat, pa je 'cã:rknu. *Bo* – Kot on, ki je konja glih 'ravno' navadil stradati, pa je crknil. ☒ 'Bɔl 'mã:ʔ ga je x'rã:nɔ, pa ga je g'li:x na'vã:du na 'mã:ʔ x'rã:nɔ, da 'nã:bi pre'vã:ç pɔ'ʃɔ:ɥ, pa je 'cã:rkno. *Pi-3* – Bolj malo ga je hranil, pa ga je glih 'ravno' navadil na malo hrano, da ne bi preveč pojedel, pa je crknil.
 ☐ SSKJ–, SSF–
- 61. kozlati v locen** 'zelo bruhati'
 Kɔz'ʎa: v 'luɔ:cɥ. *Bo* – Kozla 'bruha' v locen 'v lok'.
 ☐ SSKJ–, SSF–
- 62. krofi so takšni, da imaš polna usta pa prazno rit** 'krofi so votli, imajo velike luknje'
 Kr'ã:fcɪ sɔ 'tã:kšni, da maš 'pu:na 'vü:sta pa p'rã:znɔ 'rit. *Bo* – Krafcɪ 'krofi' so takšni/taki, da imaš polna usta pa prazno rit.
 ☐ SSKJ–, SSF–
- 63. napiti se kruha** 'biti objesten, razvajen zaradi izobilja'
 Se je k'rü:xa na'pi:ɥ. *Bo* – Se je kruha napil.
 ☐ SSKJ+ ekspr. (belega) kruha je pijan, sit / zaradi izobilja je objesten, predrzen, SSF+ biti [od] krüha pijàn /star.; pren./ biti objesten, razvajen
- 64. narediti tako, kot bi s smrkajem zarigljajl** 'narediti zelo slabo'
 Sɔ z'ri:xtali te'ku:, ku bi zɔ š'mã:rkɔm zã'ri:gloɥ. *Bo* – So zrihtali 'naredili, uredili' tako, ko(t) bi s smrkajem zarigljajl 'zapahnil'.
 ☐ SSKJ–, SSF–
- 65. ne biti obut** 'ne biti polnoleten, zrel za poslušanje določenih vsebin'
 'Ä:dɥ ni ɔ'bü:t. *Pi-1* – Eden ni obut. T'le: še 'ni:sɔ ɔ'bu:ti. *Pi-2* – Tle 'tu' še niso obuti. 'Ä:dɥ še ni ɔ'bü:t. *Bo* – Eden še ni obut.
 ☐ SSKJ–, SSF~, protipomenka: biti obút /ekspr.; pren./ biti usposobljen, pripravljen
- 66. ne biti točen** 'ne biti pri pameti'
 'Ta: pa 'ni: 'tɔ:čna/'tɔ:çɥ. *Bo* – Ta pa ni točna/točen.
 ☐ SSKJ–, SSF–

- 67. ne biti vreden rjavega šusa** 'biti zelo slab, ničvreden človek'
 'Ni:si v're:den še r'ja:uga 'šu:sa. *Pi-1* – Nisi vreden še rjavega šusa 'metka, naboja'.
 SSKJ–, SSF–
- 68. ne biti vreden, da bi ga pes poscal** 'biti zelo slab, ničvreden človek'
 'Ni:si v're:dn̩, de-p te 'pā:s pōs'ca:u. *Pi-3* – Nisi vreden, da bi te pes poscal.
 SSKJ–, SSF– → ne biti vreden, da bi ga posral pa podoral kdo
- 69. ne biti vreden, da bi ga posral pa podoral kdo** 'biti zelo slab, ničvreden človek'
 'Ni: v're:dna, da bi jo pōs'ra:u pa pōdō'ra:u. *Bo* – Ni vredna, da bi jo posral pa podoral.
 SSKJ–, SSF– → ni vreden, da bi ga pes poscal
- 70. ne biti za nobeno rabo, pes vsaj bavče** 'biti neučinkovit, nesposoben za delo'
 'Ni:si za nō'bā:nō 'rā:bō, 'pā:s f'sa:j 'bā:učē. *Bo* – Nisi za nobeno rabo, pes vsaj bavče 'laja'.
 SSKJ–, SSF–
- 71. fujtrati koga zanikano** 'govoriti neumnosti, lagati komu'
 'Ne: me 'fu:jtrat, 'je:s sŋ žē 'je:la. *Bo* – Ne me fujtrati 'hraniti', jaz sem že jedla.
 SSKJ–, SSF–
- 72. ne iti za kaj s purami na pašo** 'ne biti všeč komu kaj'
 Za 'tu: pa 'nā:bi šōu s 'pū:rāmi na 'pā:šō. *Bo* – Za to pa ne bi šel s purami na pašo.
 SSKJ–, SSF–
- 73. ne zaslužiti si vode v kruhu** 'malo narediti, imeti neuspešen dan'
 Si 'ni:sŋ 'vō:de f k'rū:xi zas'lū:žta. *Bo* – Si nisem vode v kruhu zaslužila. ■
 P'ri:de 'da:n, kō si ne zas'lu:žmō 'vō:de v k'ru:xu! *Pi-3* – Pride dan, ko si ne zaslužimo vode v kruhu.
 SSKJ–, SSF–
- 74. neroden kot stare grablje zastar.** 'zelo neroden'
 S-te'ku: ne'ru:dn̩ ku s'tā:re g'rā:ble. *Bo* – Si tako neroden ko(t) stare grablje.
 SSKJ–, SSF–
- 75. nikdar se ne napiti na vroče** 'biti len'
 'Ta: se pa ni 'ni:gdar na v'rō:če na'pi:u. *Bo* – Ta se pa ni nikdar na vroče napil.
 SSKJ–, SSF–

- 76. od kraja se bog moli** 'stvar, delo je treba začeti in dokončati'
 Ōt k'rā:ja se 'bō:k 'mō:li. *Pi-1* – Od kraja se bog moli.
 SSKJ–, SSF–
- 77. odnašati rit komu** 'delati namesto koga'
 X'vā:ła, ku nam 're:t ōd'nā:ša. *Bo* – Hvala, ko 'ker' nam rit odnaša.
 SSKJ–, SSF–
- 78. oprati koga kot staro flundro** 'zelo ozmerjati koga'
 Me je ōp'rā:ŷ kō s'tā:rō f'lū:ndrō. *Pi-3* – Me je opral ko(t) staro flundro 'vlačugo'.
 SSKJ–, SSF–
- 79. pljuniti na karbid** 'z besedami razjeziti, razdražiti, izzvati koga'
 Si p'lū:nu na kar'bi:t. *Pi-4* – Si pljunil na karbid. Sŋ p'lū:nla na kar'bi:t. *Bo* – Sem pljunila na karbid.
 SSKJ~ s tem je prilil olja na ogenj /ekspr./ je koga še bolj razburil, razdražil; je še poslabšal položaj, odnose, SSF~ dolíti olja na ōgenj [česa, čemu] /ekspr.; pren./ **še bolj razburjati, dražiti koga; še poslabševati položaj, odnose; povečevati, krepiti kaj sploh**
- 80. pominati se, kot bi drva žagal** *redko* 'vedno govoriti eno in isto'
 Se pō'mi:na, ku bi 'dō:rve 'žā:goŷ. *Bo* – Se pomina 'pogovarja', ko(t) bi drve 'drva' žagal.
 SSKJ–, SSF–
- 81. pominati se, kot bi spod pur kidal** 'pogovarjati se tja v en dan, o čem nepomembnem'
 Smō se pō'mi:nali, ku bi sŋōt 'pūr 'ki:dal. *Bo* – Smo se pominali 'pogovarjali', ko(t) bi spod pur 'pur(anov)' kidali. Razumejo kot: O nepomembnem, tja v tri dni, brez repa in glave.
 SSKJ–, SSF–
- 82. priti na svojo kahlo** 'prevzeti odgovornost za svoja dejanja'
 Bō 'ō:na 'tūt pərš'la: na s'vō:jō 'kā:xlō. *Bo* – Bo ona tudi prišla na svojo kahlo 'nočno posodo'.
 SSKJ–, SSF–
- 83. priti rikverc, da se ne bo treba obračati komu** 'izraža grožnjo, da ga bodo nagnali in bo zato moral hitro oditi'

P'ri:di 'ri:kverc, ka se ti ne bə t're:ba ɔb'rā:čət. *Bo* – Pridi rikverc 'vzvratno', ka 'da' se ti ne bo treba obračati.

SSKJ–, SSF–

84. prodati kravo pa voz kupiti 'narediti neumnost'

Je k'rā:və pɔ'dā:u, pa 'vu:s 'kū:pu. *Pi-1* – Je kravo prodal, pa voz kupil.

SSKJ–, SSF–

85. riniti <se> kot kmet (bajtar) v zadrugo *redko* 'nespametno si prizadevati, zelo si želeti kam priti, vključiti'

'Ri:neš kə k'mā:t v 'zā:drugə. *Pi-3* – Rineš ko(t) kmet v zadrugo.

SSKJ–, SSF– → riniti se kot bajtar v zadrugo *redko*, → riniti se kot fašjek v nebese

86. riniti kot slep konj v mlako 'brezglavo, nespametno si prizadevati za kaj'

'Ri:ne kə s'lɛ:p 'kə:ɟ v m'lā:kə. *Bo* – Rine ko(t) slep konj v mlako.

SSKJ–, SSF~ riniti z glávo skozi zíd /ekspr.; pren./ *hoteti, izsiliti, doseči nemogoče*

87. riniti se kot fašjek v nebesa 'nespametno si prizadevati, zelo si želeti kam priti, vključiti'

Se 'ri:neš ku 'fā:šjek v ne'bɛ:se. *Pi-1* – Se rineš ko(t) fašjek 'maškara' v nebese 'v nebese'.

SSKJ–, SSF– → riniti se kot bajtar v zadrugo, → riniti se kot kmet v zadrugo

88. roke bolijo koga tako, kot da se je po nemško pominal šaljivo 'roke zelo bolijo koga'

Me te'ku: 'ruɔ:ke bə'li:jə, ku de sɔ se pə 'nɛ:mšku pə'mi:nała. *Bo* – Me tako roke bolijo, ko da sem se po nemško pominala 'pogovarjala'. Tako rečejo zato, ker se pogovarjaš z rokami, če ne znaš jezika.

SSKJ–, SSF–

89. samo eno zvezdo v najbolj jasni noči videti 'biti v oddaljenem, odmaknjem, nedostopnem kraju'

'Muɔ:ji sɔ'sɛ:di je en sɔ'sɔ:lɔ 'rɛ:ko, da je 'o:na v 'tā:kim k'ra:ji dɔ'mā:, da 'sa:mo 'ɛ:nɔ z'vɛ:zdɔ v 'na:jbəl 'jā:sni 'nɔ:či 'vi:di. *Bo* – Moji sosedi je en sošolec rekel, da je ona v takem kraju doma, da samo eno zvezdo v najbolj jasni noči vidi.

SSKJ–, SSF–

90. sedeti kot kip 'sedeti pri miru, negibno'

Se'di: ku 'ki:p. *Pi-1* – Sedi ko(t) kip.

SSKJ–, SSF+ → sedeti kot Marija v oltarju

91. **sedeti kot Marija v oltarju** *redko* 'sedeti pri miru, negibno'
 Se'di: ku Ma'ri:ja v olt'a:rji. *Bo* – Sedi ko(t) Marija v oltarju.
 ☐ SSKJ–, SSF– → sedeti kot kip
92. **siten kot rit** 'zelo siten'
 'Si:tna si ku 're:t. *Pi-3, Bo* – Sitna si ko(t) rit.
 ☐ SSKJ–, SSF~ siten kot [podrěpna] múha / ekspr.; primera, v povedni rabi/
zelo siten
93. **skregati se s kruhom** 'biti materialno na slabšem kot prej, pustiti dobro službo, posej'
 Se je s k'rü:xom sk'rě:goŭ. *Bo* – Se je s kruhom skregal.
 ☐ SSKJ–, SSF–
94. **stati kot podojena koza** *redko* 'predolgo nekje stati, postaviti²'
 Sto'ji:š, ku podo'je:na 'ko:za. *Bo* – Stojiš, ko(t) podojena 'pomolzena' koza.
 ☐ SSKJ–, SSF–
95. **suniti koga v rit, da se bo v luftu sezul** 'biti zelo jezen na koga (pretnja)'
 Jo bom v 'ri:t 'sü:nła, da se bo v 'lü:fti se'zu:ła. *Bo* – Jo bom v rit sunila, da se bo v luftu 'v zraku' sezula.
 ☐ SSKJ–, SSF–
96. **šolen v rit** 'brcniti, odsloviti koga'
 'Šu:lŭ v 're:t, da 'ła:žje g'rě:š. *Bo* – Šolen v rit, da lažje greš.
 ☐ SSKJ~ **brca** dati brco 'odsloviti, odpustiti koga (iz službe)', SSF~ **brca** dáti *kómu* bfcó [v rit] 'odsloviti, odpustiti koga (iz službe)'
97. **štorast kot lesen plug** 'zelo neroden'
 Je š'to:rast, kŭ le'se:n p'le:k. *Bo* – Je štorast ko(t) lesen plug.
 ☐ SSKJ–, SSF–
98. **tako bežati, da platfus izgubi kdo** (v pretekliku) 'zelo hitro bežati'
 Je te'ku: 'be:jžoŭ, da je p'ła:tfu:s z'gü:bu. *Bo* – Je tako bežal, da je platfus 'plosko stopalo' izgubil.
 ☐ SSKJ–, SSF– → bežati, da se za petami kadi *komu*
99. **tako jesti, da mu poka za ušesi** 'veliko jesti'
 Te'ku: sŭ 'je:ła, da mi je za 'vü:xami 'pŕ:kaŭ. *Bo* – Tako sem jedla, da mi je za uhami 'ušesi' pokalo.
 ☐ SSKJ–, SSF–

- 100. tako rad bi imel kaj, kot po svetu gledal** 'zelo si česa želeli'
Te'ku: bi tu 'rā:da 'mę:ļa, ku pō s'vę:ti g'lę:daļa. *Bo* – Tako bi to rada imela, ko(t) po svetu gledala.
☐ SSKJ–, SSF–
- 101. tako zehati, da se v rit vidi komu, kaj je jedel** 'zelo zehati'
Te'ku: 'zę:xa, ka mu v 're:t 'vi:diš, 'kå: je 'jo:ų. *Bo* – Tako zeha, da mu v rit vidiš, ka(j) je jedel.
☐ SSKJ–, SSF–
- 102. tečen kot tropine v štruklju** 'zelo tečen, siten'
Sō 'tę:čne ku trō'pi:me f š't'rū:kli! *Bo* – So tečne ko(t) tropine v štruklju!
☐ SSKJ~ tečen kot podrepna muha, stenica, uš, SSF– → siten kot rit
- 103. terati koga kot vrag svojo mater** 'neprestano koga priganjati k delu'
Me 'te:ra kō v'ra:k s'vojō 'ma:ter. *Pi-3, Bo* – Me tera ko(t) vrag svojo mater.
☐ SSKJ–, SSF–
- 104. tresti se kot pes na kuzli** 'zelo se tresti (od mraza, strahu)'
Se t'rę:seš kō 'pā:s na 'kū:zli. *Bo* – Se treseš ko(t) pes na kuzli 'psici'.
☐ SSKJ–, SSF~ trésti se kākōr trepetlíka [v vétru] /ekspr.; primera, dov. **strestí/ zelo se tresti**; trésti se kot šíba [na vōdi] /ekspr.; primera/ zelo se tresti
- 105. tri dni starejši od hudiča** 'bolj zloben kot hudič'
Je t'ri: dni s'tā:rija ōt xu'di:ča. *Bo* – Je tri dni starija 'starejša' od hudiča.
☐ SSKJ–, SSF–
- 106. ugrizniti se za rit, če bi se dosegel** 'biti zelo jezen'
Za 're:t bi se vgr'i:zli, če bi se dō'sę:gli. *Bo* – Za rit bi se vgriznili, če bi se dosegli.
☐ SSKJ–, SSF–
- 107. več ga nesti v želodcu kot kdo na hrbtu** 'popiti zelo veliko alkohola'
'Ve:č ga 'ne:seš v že'lu:ci kō 'je:st na 'xə:rpti. *Bo* – Več ga neseš v želodcu ko(t) jaz na hrbtu.
☐ SSKJ–, SSF–
- 108. voziti koga, kot bi ga na sejmu kupil** 'grdo, brez občutka voziti koga'
Nas je te'ku: 'vō:zu, kō da bi nas na 'sā:jmi 'kū:pō. *Bo* – Nas je tako vozil, ko(t) da bi nas na sejmu kupil.
☐ SSKJ–, SSF–

- 109. zadeti kot s prstom v rit** 'imeti povsem prav, ne se zmotiti'
 Si za'de:ɫa kɔ s 'pə:rstɔm v 're:t. *Bo* – Si zadela ko(t) s prstom v rit.
 ☐ SSKJ~ zadeti bistvo / opozoriti na bistvo, priti do bistva stvari; zadeti žebljico na glavico / priti do bistva stvari, SSF~ zadeti žebljico na glavico / ekspr.; pren./ opozoriti na bistvo, priti do bistva stvari
- 110. zadnji kot pasje jajce** 'počasen, zaostajajoč'
 'Fɔ:rt sɿ 'zã:dja ku 'pã:jsje 'jã:jce. *Bo* – Fort 'vedno' sem zadnja ko(t) pasje jajce.
 ☐ SSKJ–, SSF–
- 111. zapikovati se kot muha v drek** 'biti zelo siten, vsiljiv'
 Se zapi'kã:vle ku 'mü:xa v d're:k. *Bo* – Se zapikavlje 'zapikuje' ko(t) muha v drek.
 ☐ SSKJ–, SSF–
- 112. zaspati tudi na plotu** 'zlahka, kjerkoli zaspati'
 'Ja:, ku sɿ biɿ m'ɫa:t, sɿ tüt na p'ɫuó:ti 'ɫã:xkɔ zas'pa:ɿ. *Bo* – Jaz, ko sem bil mlad, sem tudi na plotu lahko zaspal.
 ☐ SSKJ–, SSF–
- 113. zrasti na srcu komu kaj** (v nikalni rabi) 'biti zelo navezan na kakšno stvar'
 'Sa:j ti 'ni: na 'sa:rci z'rã:stɫu. *Pi-1* 'Sɛ: ti ni na 'sə:rci z'rã:stɫɔ. *Bo* – Saj ti ni na srcu zrastlo.
 ☐ SSKJ+ ekspr. prodaj mu tisti les, saj ti ni na srcu zrasel / *saj ni potrebno, da si tako navezan nanj*, SSF–

3. Nekonvencionalne replike ali nepričakovani/šaljivi odgovori

Obravnavali so jih študentje Urh Ferlež, Anja Zidar, Ula Matek in Ana Šintler. Nekonvencionalne replike (dalje NR) bi besedno razložili takole: *nekonvencionalen* pomeni *tak, ki se ne drži splošnoveljavnih pravil*, torej *neobičajen, nepričakovan*; *replika* pa pomeni *odgovor*.

Po preverjanju na terenu smo dobili skoraj 70 NR. Nekaj jih je bilo vsebovanih že v dobljenem gradivu pišeških fraz, preverili pa smo še 40 dodatnih, pogostih drugih po slovenskem prostoru.

Kaj so?

Za ta tip besedilnih enot se je po več predhodnih poimenovanjih v sedanjem slovenskem jezikoslovju (in folkloristiki) začelo uveljavljati poimenovanje *nekonvencionalne replike*, tako sta jih poimenovala Matej Meterc in Jozef Pallay (2019, 2019a) ter podala naslednjo definicijo: »Nekonvencionalno repliko definiramo kot ustaljeno, nepričakovano in neustrezno, večinoma humorno ali absurdno repliko osebe B na izjavo osebe A. Predstavlja poseben tip frazemov (podtip frazeoloških replik) in paremiološki žanr.« (Meterc, Pallay 2019: 166, Meterc, Pallay 2019a: 48). To opredelitev sta leta 2020 dopolnila z: »Bistveno je, da je pragmatična funkcija pri repliki oslABLJENA ali pa odsotna ter da oseba A te replike ne pričakuje, jo pa lahko z lastno frazeološko kompetenco prepozna in v nekaterih primerih nadaljuje s šaljivim dialogom oz. verigo (npr. A: *Kaj?* B: *Mačka ima pa rep nazaj.* A: *Ti ga imaš pa naprej, pa si ga dobro oglej.*).« (Meterc, Pallay 2020: 212). Vera Smole (2021: 41) meni, da je tej definiciji nujno dodati, da izjava osebe A (stimul) ni nujo besedna, torej da gre za odziv: »na izjavo *ali neverbalni/nebesedni stimul* osebe A«, kar izven definicije sicer navajata tudi avtorja. Če se pojavi večdelni dialog, lahko govorimo tudi o verigah nekonvencionalnih replik ali šaljivih dialogih (Pallay; Meterc 2022: 205). Ker so nekonvencionalne replike značilne za sproščeno zasebno sporazumevanje v domačem okolju in med prijatelji, jih v pisnih besedilih težko najdemo (največ jih je na družbenih omrežjih) (Pallay; Meterc 2020: 217). Glavna razločevalna lastnost, ki nekonvencionalne replike loči od drugih frazemov dialoškega tipa, je neustreznost, nepričakovanost vsebine odgovora. Po različnih kriterijih se delijo na več tipov; tu predstavljamo dva enostavnejša in že na videz drugačna tipa.

Večina nekonvencionalnih replik je dvodelnih; oseba A poda stimul (besedna ali nebesedna spodbuda, ponavadi v obliki vprašanja), na katerega oseba B poda repliko (nepričakovan odgovor), lahko pa oseba A to igro sprejme in ji vrne z enako repliko in nastane veriga vprašanj in odgovorov. Lep primer v pišeškem govoru je spodnji, ko tudi po treh vprašanjih oseba A ne dobi zelenega odgovora:

V'čã:s gdu 'rã:če:

A: 'Kã:m pa g're:š? – Kam pa greš?

B: V-ɛn k'rã:j. – V en kraj.

A: 'Ki: si pa 'bi:? – Kje si pa bil?

B: V 'e:nim k'rã:ji. – V enem kraju.

A: G'du: pa je bi 'tã:m? – Kdo pa je bil tam?

B: Lid'je: 'Mo:ški pa 'žɛ:nske. – Ljudje. Moški pa ženske.

Izpostavljamo še delitev nekonvencionalnih replik na take z besednim stimulum, kakršne so navedene zgoraj, in take z nebesednim, saj se pri navajanju ločijo po tem, da imajo zadnje pri A delu namesto vprašanja v oklepaju naveden opis stanja ali ravnanja določene osebe, npr.:

A: (Ko so vrata hiše odprta, pa se po pozdravu prišleka nihče ne oglasi.)

B: Kå ste se f'si: pošk'ri:li? *Bi* – Ka(j) ste se vsi poskrili? ali

B: A ste f'si: po'mə:ri? *Bo* – A ste vsi pomrli? ali

B: A-j še g'du: 'ži:u? *Bo* – A je še kdo živ?

V spodnji preglednici so dobljene nekonvencionalne replike predstavljene po abecedi A delov, zato bi lahko rekli, da je navajanje slovarsko. Vseh A-delov je skupaj 66 (+ 2 pri verigah), ker pa ima en stimul lahko več različnih replik, je B delov 99 (2). Oba dela imata poleg fonetičnega zapisa in navedbe krajevnega porekla informatorja za znakom minus (–) še glasovno poknjžitve z besednimi ustreznici v pomenskih oklepajih (npr. cestner 'cestar'), včasih pa za znakom ☒ tudi komentar, tj. dodatno pojasnilo pomena ali rabe nekonvencionalne replike. Če je A ali B delov iste NR več in jih povedo različni govorci, je med njimi znak ■.

Slovar pišeških nekonvencionalnih replik

A: A g're:?? – A gre?

B: 'Mə:re 'je:ti. *Pi-vsi* – Mora iti.

B: Če ne g're:, pa po'ri:nemə. *Pi-vsi, Bo* – Če ne gre, pa porinemo.

A: 'Bə:k popla:čaj! – Bog poplačaj!

B: 'Nä:, kar 'vi: 'dɛ:te, 'puə:l se pa 'vi: z nim z'mɛ:nte, ki 'ker' sta si bol b'li:zi. *Bo* – Ne, kar vi dajte, pol 'potem' se pa vi z njim zmenite, ker sta si bolj blizu.

A: 'Čigā:u si pa 'ti:? (otroku) – Čigav si pa ti?

B: Sə'sɛ:dəu məd'vɛ:dəu bəm 'ju:tər po'vɛ:dəu. *Pi-I* – Sosedov medvedov, bom jutri povedal.

B: ɔd 'mā:me pa ɔd 'ā:ta. *Pi-0* – Od mame pa od ata.

A: Dəber 'tɛ:k. – Dober tek.

B: Ma 'zā:jc v b'rɛ:k. *Bo* – Ma zajec v breg.

- A: Døbər-'dā:n! – Dober dan! B: K'jē: pa je Mø'lā:n? *Pi-I* – Kje pa je Molan? ☐ 'E:dŋ je s'tā:lno 'rē:ku, kə smø š'li: ɔt'rø:ci z 'šø:le, j-bi 'ce:stner, smø 're:kli: »Døbər-'dā:n!«, 'o:n je pa 'rē:ku: »K'jē: pa je Mø'lā:n?« *Pi-I* – Eden 'nekdo' je stalno rekel, ko smo šli otroci iz šole, je bil cestner 'cestar', smo rekli: »Dober dan!«, on je pa rekel: »Kje pa je Molan?«
- A: (Gostje se ne odpravijo domov.) B: G'dò: je f'to:u, je 'jo:u, k'du: je f'to:u, je 'pi:u, 'la:xkə g'rē: de'mu:. *Bo* – Kdo(r) je hotel, je jedel, kdo(r) je hotel, je pil, lahko gre domov. ☐ Tako se je reklo, ko je bil (po kakšni gostiji) čas za odhod gostov. B: G'dò: je 'bø:žji, je 'si:t <, g'dò: 'ni:, ma v'rā:žjo 'ri:t>. *Pi-I* ☐ Tako se je reklo, ko je bilo treba vstati od mize in iti nazaj na delo.
- A: X'vā:ła, (x'vā:ła!) – Hvala, (hvala!). B: X'vā:le mamø že 'pu:ne 'di:le. *Bo* – Hvale imamo že polne dile 'podstrešje'. ■ B: Saj j-že mam 'pu:ne 'di:le. *Pi-I* – Saj je že imam polne dile 'podstrešje'. B: Kə bi x'vā:ła kã ve'lā:ła, bi jø 'mē:li 'pu:ne 'di:le. *Bo* – Ko 'če' bi hvala kaj veljala, bi jo imeli polne dile 'podstrešje' B: 'Kē: se to 'mē:je? *Bi, Bo* – Kje se to menja? B: X'vā:ła 'sā:ma s'pā:ła. *Bo* – Hvala sama spala. ☐ Mišljeno, da samo hvala ni nič.
- A: Je g'du: dø'ma:? – Je kdo doma? B: Ni ni'kø:gra dø'mā:, smø na 'di:lax. *Bo, Pi* – Ni nikogra 'nikogar' doma, smo na dilah 'podstrešju'.
- A: 'Kā: me pa teku g'lē:daš? – Ka(j) me pa tako gledaš? B: Še 'mā:čik š'kø:fa pøg'lē:da, pa 'ne:bi 'je:s 'te:be. *Bo* – Še maček škofa pogleda, pa ne bi jaz tebe. (V Pišecah ne poznajo.)
- A: 'Kā: te b'ri:ga! – Ka(j) te briga! B: 'Kø:jnska 'fi:ga. *Bo, Bi* – Konjska figa. B: 'Mā:čja 'fi:ga. *Pi-I* – Mačja figa.
- A: 'Kā: bø za 'jü:žnø? – Ka(j) bo za južino 'kosilo'? B: 'Pø:xane te'lē:ge pa 'ti:nstan k'li:n. *Pi, Bo* – Pohane telege 'jarem za par živali' pa tenstan 'dušen klin 'klin za zaporo pri telegah'. B: 'Ne:č pa 'u:le pa 'je:six <'gø:r>. *Pi, Bo, Bi* – Nič pa olje pa jesih 'kis' <gø>.
- A: 'Kā: 'dē:tate? – Ka(j) delate? B: 'Ne:č, pa še 'ni: gø'tø:vø. *Bi, Bo, Pi* – Nič, pa še ni gotovo.

- A: 'Kâ: je pa kaj 'nɔ:vga? – Ka(j) je pa kaj novega? B: 'Cu:ker se-j f'tu:pu f kɔ'fɛ:ti. *Pi-1* – Cuker 'sladkor' se je utopil v kofetu 'kavi'.
B: 'Ne:č 'nɔ:vga, še ta s'tâ:rga ni 'kɔ:nc. *Bo* – Nič novega, še ta starega ni konec.
- A: 'Ka: je pa 'tɔ:ʔ – Ka(j) je pa to? B: Ka maš 'ti: kaj fɪ'râ:šat. *Bo* – Ka 'da' imaš ti kaj vprašati.
B: A te 'fi:rbec 'mâ:tra, sɔ'sɛ:dɔva 'Kâ:tra? *Bo* otroško – A te firbec 'radovednost' matra 'muči', sosedova *Katra*?
- A: Kâ mi boš 'kə:rmo pər'pâ:leu? – Ka(j) mi boš krmo 'seno' pripeljal? B: Kâ 'mâ:š g'nâ:rje? – Ka(j) maš denarje 'denar'ʔ?
A: Če je g'nâ:r al 'nâ:, 'kə:rma mɔre 'bi:t dɔ'mâ:.
Bo – Če je gnar ali ne, krma mora biti doma.
☒ V *Bo* in *Bi* rečejo 'kə:rma, v *Pi* 'ka:rma (v Artičah 'ke:rma).
- A: 'Kâ: si 'rɛ:ku? – Ka(j) si rekel? B: 'Jâ:jce s'pɛ:ku. *Bo* – Jajce spekel.
A: 'Kâ:j? – Kaj? B: 'Bâ:ba 'te:če v 'gâ:j. *Bo* – Baba 'ženska' teče v gaj.
- A: 'Ka:k 'si:ʔ – Kako si? B: 'Ka:k d'rü:gi 'čɛ:jɔ. *Bi, Pi, Bo* – Kako(r) drugi hočejo.
B: Łax'ku: bi bɔ 'bu:lš. *Pi* – Lahko bi bilo boljše.
B: Če bi te'ku: ɔs'tâ:ɔ, mi še vm'rɛ:t nâ-b-ɔ t'rɛ:ba. *Bo* – Če bi tako ostalo, mi še umreti ne bi bilo treba.
- A: 'Ka:k s-'ti: 'lɛ:pa! – Kako si ti lepa? B: R'dɛ:ča 'ja:pka je 'tüt ɔdz'vɛ:ni 'lɛ:pa, 'nò:t pa g'ni:ła. *Pi-3* – Rdeča jabka 'jabolko' je tudi odzvenaj 'zunaj' lepa, not(ri) pa gnila.
☒ Če 'nɛ:gdɔ ze'ɔ: le'pɔ: zg'lɛ:da, ɔdz'nɔ:ter pa 'ni: zd'ra:u. – Če nekdo zelo lepo zgleda, od znotraj pa ni zdrav. *Bo* ■ 'Ja:, 'mu:j 'a:ta je pa 'rɛ:ku, kɔ je bi tak 'lɛ:p ər'dɛ:č, pa mu-j gdɔ 'rɛ:ku: »'Ja:, ku-si 'lɛ:p ər'dɛ:č!« 'O:n je pa 'rɛ:ku: »R'dɛ:ča 'ja:pka je 'tüt 'nɔ:ter g'ni:ła.« Ki 'ni: biu zd'ra:u. *Bo* – Ja, moj ata je pa reku, ko je bil tak lep rdeč, pa mu je kdo rekel: »Ja, kako si lep rdeč!« On je pa reku: »Rdeča jabka je tudi noter gnila.« Ker ni bil zdrav.
- A: 'Ka:k s'tɛ:ʔ – Kako ste? B: Če bi bɔ 'bɔ:lše, bi bɔ že pre'fi:nɔ. *Bo* – Če bi bilo boljše, bi bilo že prefino 'predobro'.
- A: 'Ka:k 'šɔ:ła? – Kako šola? B: 'Še: stɔ'ji. *Pi* – Še stoji.

- A: 'Kâ:ka je 'vɔ:da? – Kaka 'kakš-na' je voda? B: 'Mɔ:kra. *Pi* – Mokra.
- A: Kako si prišel? B: 'Pu: sɥ šu 'pɛ:š 'hodil', 'pu: sɥ pa 'tɛ:ku. *Bo* – Pol sem šel peš, pol sem pa tekkel.
- A: 'Kâ:m g'rɛ:š? – Kam greš? B: S'ku:s za 'nu:sɔm. *Pi, Bo* – Skozi 'vedno' za nosom.
B: V-an k'ra:j. *Bi, Pi* – V en kraj.
- A: 'Kâ:m pa g'rɛ:š? – Kam pa greš? B: V-ɛn k'râ:j. – V en kraj. *Pi-1*
A: 'Ki: si pa 'bi:? – Kje si pa bil?
B: V 'e:nim k'râ:ji. – V enem kraju. *Bo*
A: G'du: pa je bi 'tâ:m? – Kdo pa je bil tam?
B: Lid'jɛ:. 'Mo:ški pa 'žɛ:nske. – Ljudje. Moški pa ženske.
 Odgovori olepšajo izraz: Kaj te pa briga. Spraševalec ne izve nič.
- A: 'Kâ:m se naj f'sɛ:dem? – Kam naj se usedem? B: Na 'ret. *Pi, Bo*, Na 'rit. *Mv* – Na rit.
- A: 'Kâ:kšni sɔ š'trũ:kli? – Kakšni so štruklji? B: Za d're:k doš'tũ:kat sɔ 'dɔ:bri. šalj. *Bo* 'niso ravno dobri' – Za drek doštukati 'podaljšati' so dobri.
 Tako rečejo, če kakšna jed ni dobra.
- A: K'daj bɔ? – Kdaj bo? B: ɔp svetem Ni'ku:l. *Bo* – Ob svetem Nikoli.
- A: K'jɛ: je ... – Kje je ... B: Š'ti:rje sɔ jɔ/ga 'ne:sli, ta 'zâ:dji je 'pâ:rviga fɔ'râ:šɔɥ, čij še 'gɔ:r. *Pi, Bo* – Štirje so jo/ga nesli, [ta] zadnji je prvega vprašal, če je še gor.
B: 'Ki: si 'pũ:stu, 'ta:m boš 'nâ:šɔɥ. *Bo* – Kje(r) si pustil, tam boš našel.
B: 'Ta:m, kam si jix/ga 'dâ:ɥ. *Bi* – Tam, kam(or) si jih/ga dal.
- A: (Ko so vrata hiše odprta, pa se po pozdravu prišleka nihče ne oglasi.) B: Kâ ste se f'si: pɔsk'ri:li? *Bi* – Ka(j) ste se vsi poskrili?
B: A ste f'si: pɔ'mɔ:ri? *Bo* – A ste vsi pomrli?
B: A-j še g'du: 'ži:ɥ? *Bo* – A je še kdo živ?
- A: K'jɛ: si tɔ 'kũ:pɔ? – Kje si to kupil? B: F tɔrgɔ'vi:n. *Pi* – V trgovini.
B: 'Ta:m, ki sɔ jix 'mɛ:li. *Bi* – Tam, kje(r) so jih imeli.
- A: 'Kö:lk/'Kɔ:lk/'Ku:k je 'ü:ra? – Koliko je ura? B: 'Kö:lkɔ se 'pũ:ra pɔ'cũ:ra. *Bo* – Koliko(r) se pura pocura 'polula'.

- B: 'Ku:k pete'li:n k'lü:n oṭp're: *Mv, Pi-1* – Koli-kor petelin kljun odpre.
- B: Za sər'mâ:ke je na 'tö:rni. *Pi-1* – Za siromake je na turnu 'na zvoniku'.
- B: 'Bu:lša já, d'râ:žja já. *Pi-0* – Boljša je, dražja je.
- A: 'Kõ:lk si s'tâ:ra? – Koliko si stara? B: Na Jür:jevõ bom p̄tind'vâ:jst. (Z'mar je te'ku: 're:kla.) *Bo* – Na Jurjevo 'praznik 24. aprila' bom petindvajset. (Zmeraj je tako rekla.)
- A: Komu je pa ta podoben? B: 'Sâ:m 'sä:bi. *Pi-1* – Sam sebi.
- B: 'Å:ti pa 'mâ:mi. *Bi* – Atu pa mami.
- B: 'Põ:štarji. *Pi* – Poštarju.
- A: Łaxkõ 'nõ:č. – Lahko noč. B: Łaxkõ 'nõ:č pa še anõ 'bõ:uxõ na põ'mõ:č, da tä-ũ 'pi:kała 'çë:łõ 'nõ:č. *Pi-1* – Lahko noč pa še eno bolho na pomoč, da te bo pikala celo noč.
- A: Mõram 'je:t. – Moram iti. B: Čë bi že p'rë:j 'šõ:ũ, bi b'łõ pre'ke:sno. *Bo, Bi, Pi* – Če bi že prej šel, bi bilo prekasno 'prepozno'.
- B: A se ti na 'cu:k mi'di:? *Bo, Pi* – A(li) se ti na cug 'vlak' mudi?
- A: Ne bõm 'në:č. – Ne bom nič. B: 'Në:č je za õ'çi: 'dõ:brõ. *Bi, Pi* – Nič je za oči dobro.
- A: Ne bõm več 'pi:ũ. – Ne bom več pil. B: 'Ma:j pa tüt 'ne:. *Bo* – Manj pa tudi ne.
- A: Ne 'vë:m, k'jë: naj zač'ne:m. – Ne vem, kje naj začnem. B: K'jë: si f'čë:raj 'në:xõũ. *Bo* – Kje(r) si včera j nehal.
- A: (Nekomu se mudi iti delat.) B: 'Se:-j 'jü:tõr 'še en 'dâ:n, ku še 'ni: nu'bâ:n v jemi 'de:łõ. *Bo* – Saj je jutri še en dan, ko še ni noben 'nihče' v njemu delal.
☑ Tako rečejo komu, ki se mu mudi iti (naprej) kaj delat.
- A: (Nekdo, ki je ravno odšel, se vrne.) B (ali A sam): G'du: se na 'võ:rne, 'ni: zve'li:čan. *Bo* – Kdo(r) se ne vrne, ni zveličan.
☑ Tako, kakor v opravičilo, reče kdo sam ali kdo drug, če se kdo hitro po odhodu vrne nazaj (ker je nekaj pozabil, npr.).
- A: (Nekdo, ki se v družbi dobro naje, sam pri sebi v šali komentira.) B: Čë bi b'łõ: mi p'rë:j ta'ko:, 'nä:bi b'łõ trë:ba 'je:st. *Pi-1* – Če bi bilo mi prej tako, ne bi bilo treba jesti.

- A: (Nekdo se ne odzove ustrezno.) B: 'Ti: ga 'kə:rstiš, 'o:n ti 'pə:rdi. – Ti ga krstiš, on ti prdi. *Bo*
 Tako se reče, ko nekomu nekaj razlagaš, a on tega ne sprejme, ne posluša, mu ni mar.
- A: (Nekdo opazi, da pada dež.) B: 'Nä: 'pā:da, 'sä ma 'kām. *Bo* – Naj pada, saj ima kam.
 S tem izraža veselje, da pada dež.
 B: 'Bu:k dej 'dā:š, pa 'tri:-dni 'nu:č. *Bo* – Bog daj dež, pa tri dni noč.
 S tem izraža željo po času za počitek.
- A: (Nekdo izraža velike želje, pričakovanja.) B: 'Sā:njala pre'si:ca o kə'ru:zi. *Bo* – Sanjala prasicca o koruzi.
- A: (Nekdo izbira manjši kos hrane ali se brani večjega.) B: Če je pre'və:lki, pa 'vze:mi d'vā:. *Bo* – Če je prevelik[i], pa vzemi dva.
- A: (Nekdo z veseljem sprejme ponujeno, npr. alkohol.) B: 'Te:ško 'žā:bə v 'və:də nag'nāt. *Bo* – Težko (je) žabo v vodo nagnati.
 Tako reče nekdo, ki rad kaj počne, npr. pije, pa mu ponudijo in z veseljem sprejme – ni ga treba prav nič siliti.
- A: (Nekdo nespametno ravna.) B: 'Sa: maš g'ļa:və 'sa:m za fri'ze:rja! *Pi-3, Bi* – Sa(j) imaš glavo samo za frizerja! ■ Maš g'ļa:və 'sā:mə za fri'ze:rja. *Bo* – Imaš glavo, samo za frizerja.
 Tako rečejo nekomu, ki nič ne (pre)misli.
- A: (Nekdo drži roke prekrizane na hrbtu.) B: 'Ka: si g'rü:nt prə'dā:u/za'kā:rtə? *Pi-1 redko* – Kaj si grunt prodal/zakartal?
 Tako so rekli komu, ki je hodil s prekrizanimi rokami na hrbtu, kar je bil znak ne dela.
- A: (Nekdo si daje na krožnik preveč hrane.) B: A boš 'ra:jgle gə'r 'da:ļa? *Pi-3* – A boš rajgle 'zgornje deske na lojtrskem vozu kot podaljšek, da se da več naložiti' gor dala? ■ Al pa če si nade'vā:vaš 'žü:pə al pa kej, pa 'rā:če: 'Nā:, ka še boš 'ra:jgle 'dā:ļa 'guə:r! *Pi-1* – Ali pa če si nadevavaš 'nadevaš' župo 'juho' ali pa kaj, pa reče: Na, ka(j) še boš rajgle dala gor?
 Tako se reče, če kdo nalaga prepolno, zvrhano posodo (česarkoli, tudi npr. hrane na krožnik).

- A: (Nekdo se obrega na neskladnem par.) B: Še nɔ'bä:na 'mi:š ni pɔt p'lã:stɔm 'cə:rknɔ. *Pi* – Še nobena miš ni pod plastom 'kopica sena za čez noč' crknila.
 Izraža, da sta velik in močan moški ter majhna in drobna žena čisto dober par.
- A: (Nekdo z neprimernim obnašanjem sproži jezo.) B: 'Ja:z ga bom v'bi:la, kɔ bo pri'se:u 'A:nzek, pa ga bɔ še 'o:n. *Pi-1* – Jaz ga bom ubila, ko bo prišel Anzek, pa ga bo še on.
- A: (Nekdo obljublja, da bo naredil, česar ni sposoben.) B: 'Ti:-p še 'ši:vət ɔb'lü:bo! *Pi-3* – Ti bi še šivat obljubil.
 Rečejo, ko kdo obljubi prav vse, tudi tisto, česar ne zna narediti.
- A: (Nekoga pri odhodu iz družbe zanaša.) B: S'pi: še 'ä:nga, da ne boš š'va:jdrau. *Pi-3* – Spij še enega, da ne boš švedral 'da te ne bo zanašalo na eno stran'.
- A: (Nekdo se obotavlja oditi, ker ga je strah.) B: 'Pɔ:jt dɔ 'cɛ:ste, pa boš 'vi:du, kaku se-jx 'pɛ:t v-en š'kɔ:ren ɔ'bü:va. *Bo* – Pojdi do ceste, pa boš videl, kako se jih pet v en škorenj obuva.
 ■ B: Le 'pu:ɔjdi, 'pu:ɔjdi, 'ta:m se pa š'tirje ɔ'bü:vajɔ v-en š'ku:ɔren. *Pi* – Le pojdi, pojdi, tam se pa štirje obuvajo v en škorenj.
 Tako so rekli, če so koga, ki se je bal, želeli še dodatno prestrašiti, zlasti ponoči. To je bil st'rã:xec.
- A: Pa dɔ'mã: pɔzd'rã:u. – Pa doma pozdravi. B: Se 'ni: nɔ'be:n bɔ'la:n. *Bo, Pi* – Saj ni nobeden bolan.
 B: Sɔ f'si: zd'rã:vi. *Bi* – So vsi zdravi.
- A: 'Pä:l me, sä bɔm 'da:u za ben'ci:n. – Pelji me, saj bom dal za bencin. B: V 'rit si ga na'li:, pa se 'pä:l! *Bo* šaljivo – V rit si ga nalij, pa se pelji.
- A: (Pojavi se lepo dekle.) B: 'Ki: pa ti s'pi:š, da te ne fk'rã:dejo. *Bo* – Kje pa ti spiš, da te ne ukradejo?
 Tako se reče lepemu dekletu in se mu tako prikrito pove, da je lepo.
- A: (Nekdo da vzpodbudo k delu.) B: Pɔ'čã:k, da se 'rɔ:sa z d're:ka ɔ'bɛ:ne. *Pi-1* – Počakaj, da se rosa z dreka obene 'odstrani, posuši'. –
 Tako se reče nekoliko nejevoljno, ko se pri kakšnem delu čaka, da se rosa posuši. /'Rɔ:sa se mɔre ɔ'bɛ:nt *Bo* – Rosa se mora obeniti./

- A: S'lâ:bø 'malo' 'pi:jete. – Slabo 'malo' pijete. B: 'Kâ:kø smø 'du:bli. *Bi* – Kako 'kakrašno' smo dobili.
- A: Š'kø:da. – Škoda. B: Š'kø:da je 'aυ:tø. *Bi* – Škoda je avto.
- A: V'ze:mi 'še: (o hrani, op. z.). – Vzemi še. B: Sem že 'e:nga (kos, op. z.) po'je:υ. *Bo* – Sem že enega (kos, op. z.) pojedel.
A ali C šaljivo: 'Je:s sŋ pa 'vi:du, da si š'ti:r ød'nø:su. *Bo* – Jaz sem pa videl, da si štiri odnesel.
- A: Za 'ka:j se g'rø:?. – Za kaj se gre? B: Da se kam p'ri:de. *Pi, Bo* – Da se kam pride.
- A: Za'kâ: si biυ pa f'šø:li za'pâ:rt? – Zakaj si bil pa v šoli zaprt? B: Ki sø ble v'râ:te za'pâ:rtø. *Pi-I* – Ker so bile vrate zaprte 'bila vrata zaprta'.
 Včasih so morali učenci, ki niso naredili domače naloge ali se niso česa naučili, ostati v šoli še po koncu pouka. To je bilo nekoliko sramotno.
- A: Za'kâ:?. – Zaka(j)? B: Za'tø:. *Pi* – Zato.
B: Za'tø:, ki ma 'mâ:čka 'rø:p na'za:j. *Bo* – Zato, ker ima mačka rep nazaj.
- A: Za'ka:j 'ni:ma 'kø:za 'do:ugi (!) 'rø:p? – Zakaj nima koza dolgi rep 'dolgega repa'? B: Za'tu:, ka bi fsâ 'mü:xâ pø'tu:kļa. šaljivo *Bi* - Zato, ka 'ker' bi vse muhe potolkla.

Literatura

- FRANČIĆ, Anđela, MENAC-MIHALIĆ, Mira, 2020: Upitni frazemi Donjege Međimurja (govor Svete Marije). *Sarajevski filološki susreti 5: Zbornik radova* (knj. 1). Ur.: MUJIĆ, Munir, PALIĆ, Ismail. Sarajevo: Bosansko filološko društvo. 204–225.
- METERC, Matej, PALLAY, Josef, 2020: Nekonvencionalne replike v slovenščini z anketno raziskavo med slovenskimi govorcji. *Slavistična revija* 68/2. 211–227.
- Matej METERC, Josef PALLAY, 2022: Raziskovalni potenciali slovanskih in med slovanskih frazeoloških raziskav na primeru nekonvencionalnih replik. *Slavistična prepletanja* 1/1. 197–212.
- METERC, Matej, 2021: Nekonvencionalne replike: plodno raziskovalno polje z obrobja frazeologije. *Alternator* 38/2021. Na spletu.
- KOŠMRLJ, Tadej, ZALETELJ, Uršula, 2019: Kaj bo za kosilo? – Pohane sirove luknjice in pajkove nogice! Val 202, *Jezikanja* (Predvajano 12. september 2019, Pridobljeno: 28 december 2022).

SMOLE, Vera, 2021: Nekonvencionalne replike v posamičnih slovenskih narečnih govorih, *14. znanstveni skup o hrvatskim dijalektima, program i knjižica sežataka*. Ur. Mira Menac Mihalić. Zagreb: Filozofski fakultet. 41. <http://ihjj.hr/14dijalekti/wp-content/uploads/2021/11/Sa%C5%BEetci-i-programi.pdf>

4. Vprašalnica za jedi iz krompirja in fižola⁹

Odgovori na vprašanja so bili posneti 8. 11. 2022 (gl. poglavje Terensko delo). Sodelovali so naslednji informatorji: Marija Denžič, oznaka *Pi-1*, Marija Hotko, oznaka *Bo*, Alojz Antolovič, oznaka *Bi*, Marija Dovjak, oznaka *Mv* in Milena Dušič, (živi) Pišece, rojena v Sobenji vasi pri Čatežu, mama iz Pišec, oznaka *Pi-0* – njeni odgovori so v oglatem oklepaju, saj je včasih navedla poimenovanja iz svojega rojstnega kraja. Če je oznaka *Pi*, sta *Pi-1* in *P-0* navedli isti odgovor. Glasovno je za znakom minus (–) poknjizen samo odgovor na vprašanje. Morebitni komentarji, pojasnila, navedene sestavine jedi ali omenjena dodatna jed so v novi vrstici za oznako **☒**.

I. Jedi iz krompirja

1. Kako pri vas rečete krompirju?
k(r)om'pi:r, tudi: kəm'pi:r (*Pi-1*) *Bo*, *Pi*, *Bi* – krompir
2. Kuhan, neolupljen krompir (knj. v oblicah krompir).
k(r)om'pi:r v o'lü:pkix *Bo*, *Pi* – krompir v olupkih
3. Jed iz olupljenega in na kose narezanega krompirja (in korenja) z malo vode in zabele.
k(r)om'pi:r na 'du:gi / 'či:sti 'žü:pi *Bo*, *Pi*, *Bi* – krompir na dolgi / čisti župi 'juhi'
☒ Či pa 'ni: b'fu: za'či:njenu pa 'tu: pa 'u:nu, pa-'bi:ü k(r)om'pi:r na 'du:gi 'žü:pi, pa-biü 'tä:ki, ko-p si 'päs 'ja:jca up'ra:ü. {smeh} Ku ni b'fu: di'sä:ve 'nu:tri pa 'te:ga v'se:ga, 'ne:. *Bi*
4. Krompirjeva juha.
k(r)om'pi:rjeva 'žü:pa *Bo*, *Pi* – krompirjeva župa 'juha'
5. Krompirjev golaž.
k(r)om'pi:rjev 'gu:laš, *Bo*, *Pi* – krompirjev golaž
6. Jed iz kuhanega krompirja in (bele) moke (knj. beli žganci).
kəm'pi:rjevi ž'gā:nci *Pi*, k(r)om'pi:rjevi 'žgā:nci *Bo* – krompirjevi žganci;
'bē:li ž'gā:nci *Mv* – beli žganci

9 Vprašalnico je sestavila Vera Smole 2008.

7. Jed iz kuhanega stečkanega krompirja in fižola ter zabele (knj. matevž).
ma'te:uš *Pi*, *Mv*, *Bi*, *Bo* – matevž
☒ (Niso kuhali, je novejše.) Se'zɔ:nsko, 'ta: 'ca:jt, pɔ'zi:mi, kɔ sɔ ble kɔ'li:ne (klobase, zelje, mlinci) so ga zd'rü:ckal 'zmečkali'.
8. Pražen krompir.
're:stan k(r)ɔm'pi:r *Bo*, *Pi*, *Bi* – restan krompir
☒ Pa s've:š x'rã:n, pa na'ri:ban, z 'jã:pkɔ pa 'vi:nɔm *Pi*, pa gɔ've:ja 'žü:pca *Bi*.
9. Pire krompir.
z'me:šan k(r)ɔm'pi:r *Pi* – zmešan krompir
'Sã:mɔ se s ku'xã:çɔ pre... pa mãtɔ m'le:ka 'nɔ:tre, f'çã:s 'tüt s s'me:tanɔj. P're:j na'za:j se z'mi:slin, sɔ 'da:l pa s'vi:nsko 'mã:st. S s'me:tanɔj mi 'ni:smɔ 'de:ɬali. V ɔ'trɔ:štvi 'te:ga 'ni:smɔ 'de:ɬalj. *Bo* 'Nã:ša 'mã:ma pa 'je: *Mv*
10. Krompirjevi svaljki.
'lu:lãki *Pi*, *Bo* – luleki; k'ne:dãljɔ kɔm'pɛ:rjɔvj *Bo* – knedelji krompirjevi
11. Kuhan, olupljen in narezan krompir, pripravljen kot solata (knj. krompirjeva solata).
k(r)ɔm'pi:rjɔva sɔ'ɬã:ta, na 'mã:rzu k(r)ɔm'pi:r *Pi*, *Bo* – krompirjeva solata, na mrzlo krompir
☒ K(r)ɔm'pi:r, 'ɔ:lje 'pɔ:per, 'je:six pa çe'bü:ɬa. *Bo* 'Ta:mnu:ter tüt 'mã:rskej 'pã:še; 'tüt slã'ni:na preka'je:na pa 'tã:ke stva'ri: – dɔ'dã:š ɔ'ku:s, 'ne:. Tüt 'ki:sle 'ku:mare. *Pi* P're:j je biɔ pa 'sa:m 'mã:rzu kɔm'pi:r. *Mv*
12. Voda, v kateri se je kuhala krompir.
k(r)ɔm'pi:rjɔvka *Pi*, kɔm'pi:rjɔvka *Bi*, k(r)ɔm'pi:rjɔvka *Bo* – krompirjevka
Kɔm'pi:rjɔvka. Kɔ se ɔce'di: v pɔ'mi:je. Pra'si:çi tɔ pɔ'je:jɔ. *Bi*
13. Na maščobi zarumenela moka, ki se dodaja jedem za zabelo in zgostitev (knj. prežganje).
'ɛ:mpre:m *Pi*, *Bo*, *Bi* – emprem
☒ 'ɛ:mpre:m 'žü:pa *Bo* – emprem župa 'prežganka'
14. Poznate izraz *kisel* + poimenovanje za *krompir*? Kaj pomeni?
'ki:su k(r)ɔm'pi:r *Pi*, *Bo* – kisel krompir
☒ K(r)ɔm'pi:r na 'ɛ:mpre:m pa daš 'nuɔ:tru 'ki:s. *Pi* 'Tɔ:-j blɔ f'çã:six za 'kuɔ:sce, za mla'ti:çe, ku 'ni: blɔ me'sã:. *Mv*
[+ ☒ Za po ohceti pa: 'a:jmɔxt 'obara' al pa 'ki:sla 'žü:pa. *Pi-0* 'Ki:slo 'žü:pɔ 'mã:mo 'ɬa:xko s'vi:nkɔ, 'kü:rjɔ, 'tüt d g'ɬã:va s'vi:nka. 'Ta:m se 'ɬa:xkɔ pa 'tüt 'a:jmpre:m upɔ'rã:bɬa al pa 'ne:. 'Sa:m mɔre 'bi:rt pa ve'li:k zele'njã:ve pa f'se:ga. *Pi-0* 'A:l pa 'pã:rkelci. (Zelo radi jo jedo muzikan-tje.) *Pi-0*]

II. Jedi iz fižola

1. Kako pri vas rečete fižolu?
fə'žɔ:(u)/fi'žɔ:u Pi, 'fa:ržu Bi
2. Kako rečete: a) fižol v zrnju:
fə'žɔ:(u) v 'zâ:rji
b) fižol v strokih:
fə'žɔ:(u) v moš'ni:čix, – fižol v mošnjičih; fə'žɔ:(u) f st'rɔ:kix Pi, Bi – fižol v strokih; fst'rɔ:čji fə'žɔ:u Bo – vstročji fižol
3. Fižolova solata: a) iz fižola v zrnju:
na 'mɑ:ržlu fə'žɔ:(u) Pi, 'mɑ:rzu fi'žɔ:u Bo
b) iz fižola v strokih:
fst'rɔ:čji fi'žɔ:u (f sɔ'la:ti) Pi, Bo – vstročji fižol; [fi'žɔ:ɫuva su'la:ta Pi-0]
4. a) Fižolova juha.
fi'žɔ:ɫova 'žü:pa Bo, Pi – fižolova župa 'juha'
b) Gosta fižolova juha.
/
5. a) Jed iz kuhanega fižola (v zrnju) in jabolk.
'jâ:buček Bo – jabolček
 F 'ku:six 'jâ:pke se s'kü:xajɔ, se pɔd'me:tejɔ z 'mɛ:ɫɔj Bo, pa 'fa:jn zd'rü:ckamɔ, 'pɔ:l pa f'ri:šni fi'žɔ:u 'nu:tri Pi, v 'zɔ:rji Bo, 'zâ:rji. Pa 'mâ:ɫɔ 'cu:kra pa 'ba:rtija Pi, Bo Na s'la:tkɔ. Po'cu:kranɔ al je pa 'sa:mɔ ɔd 'jâ:buk s'la:tkɔ. Bo
b) Jed iz kuhanega fižola v zrnju in kakšnega drugega sadja (navedite, katerega).
/
 Fižola s sadjem niso kombinirali. So pa jedli: prɔ'siɛ:na 'kâ:ša pa 'sü:xe s'li:ve. Bo
6. Jed iz krompirja v kosih in fižola v strokih, zabeljeno s kislo smetano ali čim (s čim?) drugim.
/
 (fst'rɔ:čji) fi'žɔ:u zə'č'je:n – (vstročji) fižol začinjen
 Fi'žɔ:u z ɔc'vi:rki, zə 'rɔ:sp'rɛ:zli 'z droptnicami', s 'ki:stɔj s'mɛ:tanɔj. Jedo ga brez krompirja, vedno samo fižol.
7. Voda, v kateri se je kuhal fižol.
fi'žɔ:ɫɔuka Pi, Bo – fižolovka
- X. Navedite vse druge jedi, kjer sta krompir ali fižol glavna sestavina (poimenovanje jedi – v narečju, opis jedi – lahko poknjiženo, a še boljše v narečju).
'ki:seli fə'žɔ:u Bi – kis[e]li fižol 'enolončnica z zelenjavo in testeninami'

☐ Na 'tə: fi'ʒə:ʔfko sa pa 'puə:l 'ki:səl fa'ʒə:u (naredili, op. zap.). Fi'ʒə:u se 'pə:rvo s'kü:xa, 'puə:l se-j pa ɔ'ce:dʔ, fi'ʒə:u je šou na st'ra:n, 'mā:ʔ ga ɔs'ta:ʔ, 'puə:l se-j pa s'kü:xaʔ še 'da:lje k'nē:dʔni pa maka'rə:ni in je 'tu: bʔa 'ta: – 'ki:seli fə'ʒə:u se-j 're:kʔ. *Bi* 'Ja:, pa 'pa:r krom'pi:rjə pa pa'tə:rʒu pa če'bü:lca. *Pi-1*

fi'ʒə:u z 're:pə *Pi-0* pa kərva'vi:ce pə'zi:mi *Mv* – fižol z repo pa krvavice pozimi

[š'trü:dʔ s krom'pi:rja *Pi-0* – štrudelj s krompirja

☐ Jes sŋ š'trü:dʔ 'de:ʔaʔa s krom'pi:rja.]

mu'sā:ka *Bo, Pi*

['ziē:lje 'ki:sʔo s fi'ʒuə:ʔam *Pi-0* – zelje kisló s fižolom]

☐ 'Ziē:lje 'ki:sʔo s fi'ʒuə:ʔam, 'tu:t na 'a:mpren; če-j bʔa pa še 'ka:kšna kʔə'bā:sa 'nuə:t, pa še 'bu:lš, 'ne: *Pi-0*]

5. Besede in besedne zveze (leksika)

Skupina za leksiko v sestavi študentk Niki Hüll, Hana Kastelic, Klara Šebenik in Lucija Šteh je iz vsega narečnega gradiva po načelu razločevalnosti s knjižnim jezikom izpisala lekseme (leksemi so tako besede kot besedne zveze) in jih uredila v delni narečni slovar pišeškega govora, ki vsebuje 162 slovarskih sestavkov.

Slovar je zasnovan diferencialno, kar pomeni, da je vanj zajeto besedje pišeškega govora, ki v knjižnem jeziku ni znano ali pa ima v govoru drugačen pomen. Upoštevane so tudi besede z neznačilnim (nesistemskim) glasovnim razvojem ter nekatere besede, ki se od knjižnih razlikujejo v pregibanju.

Iztočnice so bile zaradi lažjega iskanja po slovarjih in lažjega abecediranja glasovno poknjžene, tj. zapisane z grafemi (črkami) knjižnega jezika in z odpravljenimi narečnimi glasovnimi razvoji. Pri vsakem leksemu je bilo preverjeno, ali je njegova poknjžena oblika morda že zapisana v slovarjih na portalu Fran, in sicer najprej v *Slovarju slovenskega knjižnega jezika* – SSKJ, v Pleteršnikovem *Slovensko-nemškem slovarju* (Pleteršnik 1894–1895) – P, v primeru odsotnosti pa še v narečnih slovarjih (v *Kostelskem slovarju* – K) in drugih zgodovinskih slovarjih, kot sta npr. *Slovensko-nemško-latinski slovar* Hipolita Novomeškega (1711–1712) – H in *Slovar Pohlinovega jezika* – Ph.

Izvor besed, za znakom ①, je izpisan največkrat iz *Slovenskega etimološkega slovarja* Marka Snoja – SES, večavtorskega nespletnega *Etimološkega slovarja slovenskega jezika* – ESSJ, *Deutsche Lehnwörter im Slovenischen*¹⁰ Hildegard Striedter-Temps – ST, različnih nemških spletnih slovarjev in tudi že omenjenih zgodovinskih.

Zgradba slovarskega sestavka

Ta vsebuje: glasovno poknjženo iztočnico s slovničnimi podatki, za znakom || narečni leksem v obliki, kakršna se pojavi v gradivu s slovničnimi podatki o njej, če ta ni v osnovni obliki, in nato podatek o krajevnem izvoru informatorja. Sledi pomen leksema v pomenskih oklepajih in morebitni zgledi rabe v besedilnem okolju. Za znakom □ je navedena prisotnost (+), odsotnost (–) ali približnost (~) leksema v SSKJ in P (vedno), v drugih slovarjih na spletnem portalu Fran pa le v primeru, da ga ta dva ne vsebujeta. Za znakom ① je manj znanim in prevzetim leksemom podan njegov izvor (jezik, iz katerega je prevzet, in pomen leksema v njem), če je bil najden, sicer mu sledi ?. Znak → usmerja na morebitne enakopomenske oziroma pomensko podobne in tesno povezane lekseme. Slovarski sestavek vsebuje še celo vrsto slovničnih okrajšav, znanih tudi iz drugih slovarjev, zato tu ne bodo navedeni (npr. ž = ženski spol, dov. = dovršni glagol, M = mestnik itd.).

Slovar leksemov

abcérunga -e ž || 1. ap'ci:rŋga *Pi-1*, *Bo* 'jetika, tuberkuloza' □ SSKJ–, P–; 2. ap'ci:rŋga *Pi-3* 'driska' □ SSKJ–, P– ① SLA 1(Komentar: 219) prevzeto iz nem. *Abzehrung* 'hiranje'

ájmoht -a m || 'a:jmɔxt *Pi-2* 'obara': Za po ohceti pa: 'a:jmɔxt. □ SSKJ–, P–, K+ ① SES prevzeto iz avstr. nem. *Eingemachte* v nar. izreki *das aing'mɔxt* 'ajmoht', kar je v srednjem spolu posamostaljeni pretekli trpni deležnik glagola *einmachen* 'vkuhati', sestavljen iz *ein* 'v' in *machen* 'delati'. Sorodno nem. *Eingemachtes*, kor. nem. *aing'mɔxts* (ST, 80) pomeni 'vkuhano (sadje, zelenjava)', *Einmach* je 'svetlo prežganje', *Einmachsuppe* pa 'vrsta obare iz telečjih kosti' (DuWÖ, 61)

ákélj -na m || 'á:kel *Bi* 'drog, palica z železno kljuko': 'Tâ:ki 'á:kel, za k'ɾ:mɔ 'pi:pat, al pa za s'lâ:mɔ. □ SSKJ–, P–, H– 'kaveljček, železna kljuka' ① prevzeto iz nem. *Haken*

ámpren -a m || na 'a:mɾen T ed. *Pi-2* 'prežganje': 'Ziɛ:lje 'ki:slo s fi'zuɔ:lam, 'tu:t na 'a:mɾen. □ SSKJ–, P– → émprem, émprem župa

10 Nemške izposojenke v slovenščini.

- baríгла** -e ž || ba'ri:gl̩a *Bo* 'steklena posoda za vino s prostornino 50 litrov' [] SSKJ~ 'lesen ročni sodček', 'sod, ki drži približno 600 litrov', P~ 'sod za vino' (nar. jugovzhodnoštajersko) ① P prevzeto iz it. *barile* 'sod'
- barílec** -lca m || ba'ri:l̩ɛc *Bi, Pi-3* 'sod za vino s prostornino 3–5 litrov': Ba'ri:l̩ɛc je 'je:mu 'fũ:rman na 'vu:zi, ku sɔ 'vu:zi:li 'vi:nɔ. *Bi* [] SSKJ+ (nar. 'lesen ročni sodček'), P+ (nar. štajersko 'ročni sodček')
- bávkati** -čem nedov. || 'bã:ũɕe 3. ed. *Bo, Pi-3* 'lajati': 'Pɔ:jd g'l̩ɛ:dat, za'kã: 'pã:s 'bã:ũɕe. *Pi-3* [] SSKJ+, P+ (nar. jugovzhodnoštajersko)
- bédra** -e ž || 'bã:dra *Bo* 'bedro, noga nad kolonom': 'Bã:dra je bl̩a ɔt pu'rã:na. [] SSKJ~ bedro -a s, P+ (nar. štajersko)
- bókati** -m nedov. || 'bɔ:kãt *star.* 'narediti čemu obok(e)' [] SSKJ+, P+ bókati → vélbati
- brljúzniti** -nem dov. || bər'lü:znu del. -l m ed. *Bo* 'udariti, klofniti': 'Tã:-m bər'lü:znu! [] SSKJ~ p- brljuzgniti 'pljuskniti, brizgniti', P~ brljuzgniti 'klofniti', brljuzga 3) 'klofuta) → brljuznjen
- brlúntati** -m nedov. || bər'lu:ntã 3. ed. *Bo* 'broditi z rilcem, če ji hrana ni všeč; o prasicu', bər'lu:ntãlɔ del. -l s ed. *Pi-3* 'klokotati |oglašati se z zamolklim glasom, o vodi v zaprti posodi': Za 'vi:nɔ 'nã:, za 'tu:, de pr̩e'si:ca bər'lu:ntã 'brlunkati' pɔ kɔ'ri:ti pa 'ja:. *Bo* ▪ Na'pɔ:ni 'pɔ:n, da ti ne bɔ bər'lu:ntãlɔ. [] SSKJ-, P~ brlúnkati 'škropiti naokrog' (① ESSJ pri *brljuzgati*, podobno *brlunkati, brlunkniti* 'brizgati')
- brljúznjen** -a -o prid. || bər'lu:žjẽna ž ed. *Pi-3* 'pijan, nasekan, slabše pameti': Sem bər'lu:žjẽna. [] SSKJ-, P- → brljuzniti
- brúna** -e ž || b'rũ:ne I/T mn. *Bi* 'deska debeline 8 ali 10 cm' [] SSKJ~ brúno -a s, P~ brúno -a s → dëska, fósẽn, cólarica
- bučãti** -ím nedov. || bi'çi: 3. ed. *Pi-1* 'kričati, cviliti, dreti se; o svinji': svi'ne: bi'çi: [] SSKJ+, P+ → svinè
- cájna** -e ž || 'cã:jã *Bi, Pi-1* 'manjša pletena košara s polkrožnim ročajem in z neravnim dnom za drva' [] SSKJ+, P+ ① SES prevzeto iz avstr. nem. *Zeine, Zaine* 'ročna torba', prvotni pomen avstr. nem. *Zeine* je verjetno *'iz vej, šibja spletena (košara)' → košãra, sévnica
- céstner** -ja m || 'cẽ:stner *Pi-1* 'cestar': Kɔ smɔ š'li: ɔt'rɔ:ci zẽ š'ɔ:le, j-biũ 'cẽ:stner. [] SSKJ-, P~ céstnar 'cestninar'
- cólarica** -e ž || 'cuɔ:lãrca *Bi* 'deska debeline 2,5–3 cm' [] SSKJ+, P- ① SES prevzeto iz nem. *Zoll* 'cola', v srvnem. 'klin, krepelo', okrog leta 1500 'dolžinska mera pribl. 2,5 cm' → dëska, fósẽn, brúna
- cópanjek** -njka m || na 'cu:pãjki M ed. m *Bi* 'dolg drog pri vozu': Ti ba'ri:l̩ɛc je pa 'vi:sẽũ na 'cu:pãjki, ka si 'lãxku ga 'dɔ:l v'zẽ:ũ, pɔ pa ž'vi:na se ɔ'dã:xũgl̩ã, si 'ti: pa 'pi:ũ, ka si, 'fũ:rmani sɔ 'pi:li, 'nã:. [] SSKJ-, P+ (nar.

jugovzhodnoštajersko (= copanj)) ① P copanj: prevzeto iz nem. *Zugbaum*, C ?

cúk -a m || 'cü:k *Pi* 'cev': 'Mɛ:li sɔ 'u:ni 'cü:k. ☐ SSKJ-, P- ① ESSJ *cuh* < *cveh* 'cev', nejasno, samo slovensko (I, 68)

čévka -e ž in **čévnica** -e ž || 'čɛ:vke mn. ž *Bo*, 'čɛ:vŋce mn. ž *Bi*, *Pi-3* 'voz za gnoj' ☐ SSKJ-, PL+ → *gáre*, *šróge*, *šrógeljni* ① ?

délanec -nca m || 'dɛ:lanc *Bo* 'vino, narejeno iz tropin, sladkorja in vode' ☐ SSKJ+, P- → *píkola*

déska -e ž || 'dä:ska *Bi* 'deska' ☐ SSKJ+, P+ → *cólarica*, *fósen*, *brúna*

díle díl ž mn. || 'di:le *Pi-1*, *Bo* 'podstrešje': X'vá:le mam že 'pu:ne 'di:le. *Bo* ☐ SSKJ-, SP (pokrajinsko štajersko), P+ ① prevzeto iz nem. *Diele*; P »prim. bav. *die dielen* = *der Dachboden*, C.«

dólgo prisl. || 'du:gu *Pi* 'dejanje, stanje traja razmeroma veliko časa' ☐ SSKJ+, P+

dólgsi -a -e prid. || 'du:kši *Bo* 'daljši': 'da:n je 'tö:lkɔ 'du:kši ☐ SSKJ-, P+

domón prisl. || dɛ'mu: *Pi* 'v domači kraj, v domačo deželo': P'ri:de dɛ'mu:. ☐ SSKJ+, P+

émprem -a m || 'ɛ:mpre:m *Pi*, *Bo*, *Bi* 'prežganje' ☐ SSKJ-, P- ① prevzeto iz nem. *Einbrenn*, *Einbrennsuppe* 'prežganka' → *émprem žúpa*, *ámpren*

émprem žúpa -- -e || 'ɛ:mpre:m 'žü:pa *Bo* 'prežganka' ☐ SSKJ-, + *župa*² (nižje pogovorno 'juha' P-, + (*župa*², iz nem. ① prevzeto iz nem. *Einbrennsuppe* → *émprem*, *ámpren*

fášnjek -a m || 'fã:šjek *Pi-1* 'pustna šema': Se 'ri:neš ku 'fã:šjek v ne'bɛ:se. ☐ SSKJ-, P- ① verjetno prevzeto in prilagojeno iz nem. *Fasching* 'pust'

ferštánd -a m || pɛr fɛrš'tã:ndi M ed. m, *Bo* 'pamet': si pɛr fɛrš'tã:ndi ☐ SSKJ-, P- ① prevzeto iz nem. *Verstand* 'pamet, razumevanje' → *ferštándih*, *ferštántkéselj*

ferštándih prid. || fɛrš'tã:ndix *Bo* 'razumen, pameten' ☐ SSKJ-, P- ① prevzeto iz nem. *verständnis* 'pameten, razumen' → *ferštánd*, *ferštántkéselj*

ferštántkéselj -lja m || fɛrš'tã:nt'kɛ:sɭ *Pi* 'pamet': 'Ni:maš fɛrš'tã:nt'kɛ:sla. ☐ SSKJ-, P- ① prevzeto iz nem. *Verstand* 'pamet, razumevanje' in nem. *Kessel* 'kotel' → *ferštánd*, *ferštándih*

feržmájt -a m || fɛrž'mã:jte T mn. m *Pi*, *Bo* 'očitek': Čɛ 'vɛ:jɔ fɛrž'mã:jte 'tã:lat, pa-p še 'tɔ: fɛ'rã:šau. *Bo* ☐ SSKJ-, P-, H+ ① glagolnik od *fržmagati* (nem. *das Verschmähen* 'zaničevanje, obrekovanje'); SES prevzeto iz srvnem. *versmæhen* 'zaničevati, zavračati, odklanjati, za malo se zdeti', ESSJ *fržmagati* se: prevzeto iz srvnem. *versmâhen*, nvn. *verschmâchen* 'zaničevati, zavračati' (Štrekelj, JA XI 467; Skok I 532)

- fincelj** -na m || pō 'fi:ncl̩ni M ed. m 'zadnjica' [] SSKJ-, P+ (nar. jugovzhodnoštajersko) ① ESSJ (I, 128) domnevno izpeljano iz finka 'vulva in kurji zadek' iz it. *ficca* 'vulva' iz lat. *figus* 'figa'
- fīnfar** -ja m || 'fi:nfar *Bo, Bi* 'petak': G'l̩ɛj, da 'nä:bō s 'fi:nfarja dr̩'bi:š! *Bo* [] SSKJ-, P- ① prevzeto iz nem. *Fünfer*
- fīrkeljc** -a m || 'fi:rk̩ɫc *Bo* 'četrtilitrski vrč za vino': 'Bu:ter je, 'd̩ɔ:kler je 'fi:rk̩ɫc 'pu:n, k̩ɔ je 'fi:rk̩ɫc 'sü:x, je 'bu:ter g'l̩ü:x. [] SSKJ-, P-, Ph+ ① ESSJ (I, 129) prevzeto iz srvn. *viertel, vierteil* 'četrtrin(k)a'
- flāšnica** -e ž || f'l̩a:š̩nce I mn. ž *Bi* 'steklenica za vino' 'Z̩ã:d̩j, k̩ɔ so pa 'že:pi, 'ta:m s̩ɔ pa b'li: 'li:tri pa f'l̩a:š̩nce. [] SSKJ-, P- ① izpeljano iz nem. *Flasche*; SES flaša: prevzeto iz nem. *Flasche*, srvn. *vlasche*, kar je nastalo iz pgerm. **flaskō*, morda *'opletena posoda', vendar gotovo ne 'opletena steklenica, pletenka', saj so le-te začeli izdelovati kasneje (K1, 218).
- flūndra** -e ž || f'l̩u:ndra *Pi-3* 'vlačuga': Me je ɔp'r̩ã:u k̩ɔ s't̩ã:r̩ɔ f'l̩u:ndr̩. [] SSKJ~ flāndra, P+ 1) cunja, 2) nemarnica, vlačuga ① SES: domnevno prevzeto iz avstr. nem. *Fländer* 'lahkomiselna ženska', kar je lahko v zvezi z nar. nem. *Flander, Flunder* 'cunja, capa' (ST, 119) ali pa je izpeljano iz nem. *Flandern* in prvotno pomeni 'Flamka, ženska iz Flandrije' (ESSJ I, 129)
- fōsen** -sna m || 'f̩ɔ:s̩ Bi 'deska debeline 5 cm' [] SSKJ-, P- ① ? → cōlarica, dēska, brūna
- frišen fižol** -šnega -óla || f'ri:š̩ni fi'ž̩ɔ:u *Pi* 'mlad, še nedozorel fižol v zrnju': pa f'ri:š̩ni fi'ž̩ɔ:u 'nu:tri [] SSKJ-, P+ (*frišen* iz nem.) ① *frišen* prevzeto iz nem. *frisch* 'svež'
- fūjtrati** -am nedov. || 'fu:j̩trat *Bo* 'hraniti; ekspr. lagati': 'Ne: me 'fu:j̩trat, 'je:s s̩ɔ ž̩ 'je:la. [] SSKJ-, P-, Ph~ fūtrati; ① prevzeto iz nem. *füttern* 'krmiti (živali)'
- fūrež** -a m || 'f̩ö:reš *Bo, fü:reš Bi* 'koline': Za 'f̩ü:reš so f'se: k'l̩ü:ke 'mã:stne. *Bi* [] SSKJ+ (nar. štajersko), Pp- (1) pojedina ob kolinah, 2) črna juha ob kolinah ① ESSJ (I, 133) prevzeto iz bav. avstr. *Foressen* 'predjed, vrsta juhe' ali *Voressen* 'vmesna jed med juho in prikuho' ali nvnem. *Voraus* (ST) → na fūrežev dán
- fūrežev dán** -ga dné || na 'f̩ö:rež̩ɔ 'dã:n *Pi* 'koline': Na 'f̩ö:rež̩ɔ 'dã:n so f'se: k'l̩ü:ke ɔš'r̩ã:ne. [] SSKJ-, P- → furež
- gājzla** -e ž || 'gã:ž̩la *Pi-1* 'bič' [] SSKJ-, P~ gājžla ① SES gajžla prevzeto iz srvnem. *geisel*, iz česar se je razvilo današnje nem. *Geißel* 'bič' (ESSJ I, 136)
- gāre** gār ž mn. || 'gã:re *Pi-3* 'ročni voziček, navadno na dveh kolesih' SSKJ+, P+ ① SES prevzeto iz srvnem. *garre, karre* 'gare' (iz česar se je razvilo

- današnje nem. *Karre*, *Karren* v enakem pomenu) → čévka, čévnica, šróge, šrógeljni
- gemíšt** -a m || ge'mi:št 'špricer, brizganec' [] SSKJ-, P- ① prevzeto iz nem. *gemischt* 'mešan'
- górc**a -e m || v 'gõ:rcõ T ed. ž *Pi-1* 'vinograd': 'Da:u je 'ru:kzak na 'xõ:rbet, pa je 'gõ:r 'ne:su pa 'še: ple'te:nke v 'rõ:kax, kõ je še: v 'gõ:rcõ. [] SSKJ+ (nar. srednještajersko), P~ gorica
- hénks** -a m || 'xõ:nks *Bo* 'žrebec': Se 'gõ:ni ku 'xõ:nks. [] SSKJ-, P- ① prevzeto iz nem. *Hengst*
- íti** grém in grèm dov. in nedov. || 'je:ti *Pi* 'iti': 'Mõ:re 'je:ti. [] SSKJ+, P+
- jábolček** -čka m || 'já:buček *Pi* 'jed iz kuhanega fižola (v zrnju) in jabolk' [] SSKJp-, Pp-
- kalúndra** -e ž || ka'lu:ndra *Pi*, *Bi*, ka'fü:ndra *Bo* 'slaba krava' [] SSKJ-, P- ① ?
- káša** -e ž || 'ká:ša *Pi-1*, 'ká:šõ T ed. ž *Bi* 'ječmenova kaša, ričet': 'Ká:ša 'ri:t na 'pá:še. *Pi-1* [] SSKJ+, P+
- kdó** zaim. || g'dõ:, k'du: *Bo*, *Pi-1* 'kdor': G'dõ: je f'to:u, je 'jo:u, k'du: je f'to:u, je 'pi:u, 'la:xkõ grẽ: de'mu:. *Bo* [] SSKJ+ (4. narečno vzhodno), P+ (III. rel. na vzhodu)
- kínderpét** -a m || 'ki:nder'pẽ:t *Pi*, *Bo* 'otročka posteljica' [] SSKJ-, P- ① prevzeto iz nem. *Kinderbett* → špámpet
- kísla žúpa** -e -e || 'ki:sla 'žü:pa *Pi-2* 'okisana juha s svinjskim ali kurjim mesom ali iz svinjske glave ali svinjskih parkljev, zelenjave in začimb': Za po ohceti pa: 'a:jmõxt 'obara' al pa 'ki:sla 'žü:pa. [] SSKJ- (gastr. kislá juha), P- ① *župa* prevzeto iz nem. *Suppe* 'juha'
- kjé** vez. || k'jẽ: *Pi-1* 'kjer': K'jẽ: svi'ne: bi'çi:, 'tã:m si 'Mi:xa 'ti:. [] SSKJ-, P-
- knédelj** -na m || k'nẽ:dľni *Bi* 'cmok': se-j pa s'kü:xałõ še 'da:lje k'nẽ:dľni pa maka'rõ:ni [] SSKJ+, P- ① SES prevzeto iz nem. *Knödel* 'cmok' (ESSJ II, 48)
- kóca** -e ž || 'kõ:ca *Pi* 'volnena odeja, zlasti slabša' [] SSKJ+, P+ ① SES prevzeto iz srvnem. *kotze* 'groba volnena tkanina, odeja, oblačilo iz grobega blaga', iz česar se je razvilo tudi današnje nem. *Kotze* 'groba tkanina'
- kokót** -a m || ku'ku:t *Bo* 'petelin': 'kõ:lkõ ku'ku:t k'lü:n õtp're: [] SSKJ+ (nar. vzhodno), P+ (nar. štajersko)
- kopíč** in **kópič** -a m || kõ'pi:č *Bo*, 'kõ:pič *Bi* 'kopica slame': Kõ'pi:či sõ bili is s'lã:me. [] SSKJ-, P+ (kópič, -íča, kopica slame naložene okrog močnega kola (nar. dolensko in jugovzhodnoštajersko)
- kósati se** -šem se nedov. || 'ko:šem se 1. ed. *Pi* 'prizadevati si narediti kaj bolje in hitreje kot drugi' [] SSKJ~ (kosam), P~ (kosam)

- košára** -e ž || ko'šá:ra *Bi, Pi-1* 'lepša košara' SSKJ+, P+ → cájna, sévnica
- kráfeljc** -a m || kr'á:fłci mn. m *Bo* 'krof': Kr'á:fłci so 'tá:kšni, da maš 'pu:na 'vü:sta pa p'rá:znø 'rit. SSKJ-, P- ① izpeljano iz nem. *Krapfen*
- kuháča** -e ž || ku'xá:ča, s ku'xá:čo O ed. ž *Bo* 'kuhalnica': 'Sá:mø se s ku'xá:čo pre... SSKJ-, P+
- lábrica** -e ž || 'lã:børcã 'lončena posoda za kisanje mleka' SSKJ- (+ lãbora¹ etn. 'velika plitva (lončena) skleda za mleko'), P+ ('globoka posoda za mleko', nar. jugovzhodnoštajersko, namesto laborica) ① ESSJ (II 117–118) izvor nejasen
- lavór** -ja m || le'vuø:r *Bi* 'umivalna skleda': Øtz'guø:rej so 'dã:li le'vuø:r. SSKJ+, P+ ① SES prevzeto prek nem. *Lavor, Lavoir* iz frc. *lavoir* v enakem pomenu
- lúlek** -leka m || 'lu:lãki mn. m *Pi, Bo* 'podolgovat krompirjev svaljek' SSKJp-, P- ① SES izpeljano iz *lulati*, prvotno le otroška beseda (ESSJ II, 156, ES XV, 173), nastala s podvojitvijo lahko izgovorljivega zloga *lu*
- mél(j)a** -e ž || 'me:łã *Bo* 'moka' SSKJ-, P~ méłja ① izpeljanka iz glagola mleti meljem SES pslovan. **méłti*, sed. **mel'ǫ*
- mláčva** -e ž || m'lã:čva *Pi-4* 'mlačev' SSKJ~ (gl. mláčev), P+
- mošnjíč** -a m || v moš'ni:čix M mn. m *Pi, Bi* 'strok': fãžø:(u) v moš'ni:čix SSKJp-, Pp-
- mustáče** -tač ž mn. || mus'tã:če 'brki' SSKJ+, P+ ① SES tvorjeno in prek balkanskih jezikov prevzeto iz klas. gr. *mýstaks* 'zgornja ustnica, brki nad zgornjo ustnico'
- na čvíplo** prisl. || na č'vi:płø *Bo* 'malo, pičlo': Z'de: mam pa 'me:le teku na č'vi:płø. SSKJ-, P- ① pičel SES prevzeto iz furl. *pičul* ali nar. it. *picciolo* 'majhen'
- na pórgo** prisl. || na 'pø:rgø *Bo, Pi-3, Bi 1.* 'v prazno, o nesmiselnih stvareh': Pø'mi:na se na 'pø:rgø. *Bo*; 2. 'na kredit, na kredo': Si šeu v tãrgø'vi:nø na 'pø:rgø. *Pi-3* SSKJ-, P- ① ?
- nápoj** -a m || 'nã:pøja R ed. m *Bo* 'tekoča hrana za svinje, pomije': 'Ke:sna pre'si:ca na dø'bi: 'tø:płega 'nã:pøja. SSKJ~, p~ (vet. krepilna tekoča hrana za bolno ali oslabeledo živino), P~ (napøj tudi nápoj -ója)
- našpáljen** -a -o prid. || naš'pã:lãna *Bo* 'jezen': Je naš'pã:lãna. SSKJ-, P- ① ESSJ (IV 95) izpeljano iz bav. avstr. pog. Spãl, Speil 'trska', kor. 'zobotrebcu podobna trska za špiljenje klobas, špila'
- níč** -- || 'ne:č *Pi-1* 'nič': Ni:smø 'ne:č 'pi:l, se 'sa:mø je'zi:mø. SSKJ+, P+
- obéniti se** -nem se dov. || o'bẽ:nt se *Bo* 'odstraniti, posušiti se; o rosi', se o'bẽ:ne 3. ed. *Pi-1*: 'Rø:sa se møre o'bẽ:nt. *Bo* – Pó'čã:k, da se 'rø:sa z d're:ka o'bẽ:ne. *Pi-1* SSKJ-, P+ (nar. jugovzhodnoštajersko) iz obvénti

- odíti** -ídem dov., oděšel || o'de:šu del. -l m ed. *Pi* 'oditi' [] SSKJ+, P+ → príti
- ohcet** -i ž || 'u:xcet *Bo*, *Pi-3* 1. 'svadba'; 2. 'dar od pojedine ob odhodu svata':
'U:xcet si pər'nä:so. *Bo* [] SSKJ+, P- ① SES prevzeto iz nem. *Hochzeit* v enakem pomenu, kar se je razvilo iz srvnem. *hōch(ge)zīt* 'velik praznik' (ESSJ II, 244, Kl, 312)
- osmráđiti** -im dov. || osm'rā:du del. -l m ed. *Pi-1* 'dalj časa ostati neporočen':
'Nɔ:, z'dä: si se pa osm'rā:du. [] SSKJp-, Pp- [] Tako zasmehljivo rečejo komu, ki se dolgo ni poročil.
- ošamót(n)jen** -a -o || oša'mu:tjeni mn. m *Bi* 'rahlo opit': K-su b'li: - 'nä: pi'jā:ni, 'mä:ɔ oša'mu:tjeni. [] SSKJ-, P- ① ? → šamoten
- oteráč** -a m || ote'rā:č *Bo* 'brisača' [] SSKJ~ (otirač (zastar.), P+ (nar. dolensko in jugovzhodnoštajersko)
- papírnati škrnicelj** -ega -na || pa'pi:rnate škər'ni:cļne T mn. m *Bo* 'papirnata vrečka': 'Tā:ke pa'pi:rnate škər'ni:cļne so 'dā:l. [] SSKJ+ škrnicelj (pog. '(papirnata) vrečka'), P- ① SES prevzeto iz avstr. nem. *Skarnizel* (bav. nem. *Scharnützel*) 'škrnicelj', kar je izposojeno iz neke rom. predloge, sorodne s furl. *scarnòç*, tržaško it. *scartozo*
- petřzil** -a m || pa'tā:ržu *Pi-1* 'peteršilj': 'Pa:r krom'pi:rjɔ pa pa'tā:ržu pa če'bü:lca. [] SSKJ~, P~ ① ESSJ (III, 31) prevzeto prek nem. *Petersilie* in lat. *petroselinum* iz gr. *petrosélīnon*, kar je zloženska iz gr. *pétros* 'skala, kamen' in *sélīnon* 'zélēna' in torej prvotno pomeni 'kamena zelena'
- porájgelj** -elja m || pe'ra:jgļ *Bo*, *Pi-3*, pa'ra:jgļ *Pi-1* 'tanjšē sveže deblo za napenjanje verige ali vrvi, s katero je povezan tovor na vozu': Te bõm s pe'ra:jgelõm. *Bo* [] SSKJ~ (porájkelj -klja m nar.), P~ (porájkelj -klja m nar. kranjsko, jugovzhodnoštajersko, porajtelj) ① SES prevzeto iz avstr. nem. *Packreitel* (Be III, 88), kar je zloženska iz nem. *packen* 'zgrabiti, prijeti, pričvrstiti' in *Reitel* < srvn. *reitel* 'krepelo', izpeljanke iz srvnem. *rīden* 'vrteti', torej 'krepelo, s katerim vrtijo iz verige napravljeno zanko, da se tovor na vozu bolje pričvrsti' (M. Snoj pri ESSJ III, 147)
- píkola** -e ž || 'pi:kõta *Bi* 'delanec |vino, narejeno iz tropin, sladkorja in vode|' [] SSKJ+ (nar. vzhodnoštajersko), P- ① prevzeto in izpeljano iz it. *pico-lite* 'trta z belimi sladkimi grozdi' → délanec
- píljka** -e ž || 'pi:lka *Bi* 'lesen zamašek za sode, voha' [] SSKJ+ (nar.), P+ (pilka (piljka, Murko) iz nem.; prim. kor.- nem. *peil*, *Spundpfropf* 'zamašek' ① ESSJ (III, 37) prevzeto iz srvnem. *pil* 'luknja za čep' (dvoimljivo)
- pípati** -m dov. || 'pi:pat *Bi* 'puliti': 'Tā:ki 'ā:kel, za k'r:mõ 'pi:pat, al pa za s'lā:mõ. [] SSKJ+, P+
- pízdāča** -e ž || piz'dā:ča *Pi* 'krava': Prok'le:ta piz'dā:ča! *Pi-2* [] SSKJ-, P+ (slabš., zmerljivka za kravo) [] Tako so rekli, ko so se razjezili na kravo.

Vendar je beseda sčasoma lahko postala tudi nevtralen izraz za kravo, npr.: *Ima sploh še kdo kako pizdačo v štali?*

plást -a m || pɔt p'la:stɔm O ed. m *Pi-2, Pi-3* 'kopica na travniku': Še nɔ'bä:na 'mi:š ni pɔt p'la:stɔm 'cə:rkɔla, pa tut 'ti: na 'bɔ:š. ☐ SSKJ+ (nar. štajersko), P+ (v plaste devati krmo (seno, otavo) nar. jugovzhodnoštajersko)

plískovina -e ž || p'li:skɔvina *Bi, Bo* 'slabo, pokvarjeno vino': Maš takɔ 'vi:nɔ kɔ p'li:skɔvina. *Bo* ☐ SSKJ-, P- ① ?

počúrati se -am se || pɔ'cū:ra se 3. ed. *Bo* 'opraviti malo potrebo': 'Kö:lko se 'pü:ra pɔ'cū:ra. ☐ SSKJ-, P+

počehúiniti se -nem se dov. || se poče'xü:nem 1. ed. *Bo* 'potuhniti se, potajiti se, skriti se': Se poče'xü:nem. ☐ SSKJ-, P~ potəhíiniti se, -înem se

podkrepelíti -ím dov. || pɔtkre'pä:lu del. -l m ed. *Bo* 'vreči v koga poleno, krepelce': 'Sɛ:m ga pɔtkre'pä:lu. ☐ SSKJ+, P+ ☒ Živali ali človeku vreči palico, kepo zemlje (pod noge), da ga odženeš, prestrašiš.

podrépnjec -a m || pɔd'rɛ:pjɛc *Pi* 'laž, neresnica' ☐ SSKJ-, P-

podrépnjek -a m || pɔd'rɛ:pjɛk *Pi* 'podrepnik |priliznjen, hinavski človek|': Si n'je:gɔf pɔd'rɛ:pjɛk. ☐ SSKJ~ (podrepnik), P~, p- (ovaduh)

pókec -kca m || 'pɔ:käc *Bi* 'pleteni del biča': 'Pɔ:käc sɔ sp'lɛ:li zɔ 'râ:fije in ku je on p're:šɔ, tɔ je biɥ sig'nâ:l, da si 'ti: f klu'vu:zi. ☐ SSKJ+, P+ (nar. jugovzhodnoštajersko)

póllitrnjek -a m || 'pu:litɛrjɛk *Bo* 'pollitrski vrč' ☐ SSKJ-, P-

pólza -e ž || 'po:ɥza *Bi* 'drog na sprednjem delu voza, po katerem pri zavijanju drsi, se premika sora': 'Vu:z je biɥ trɔ:kši:r pa 'po:ɥza pa 'cu:pajki. ☐ SSKJ~ pólza (agr.), P~ pólza

pomíje pomíj ž mn. || v pɔ'mi:je (!) T mn. ž *Bi* 'voda od pomivanja posode z ostanki hrane': Kɔ se ɔcɛ'di: v pɔ'mi:je ☐ SSKJ+, P+

pomínati se -am se nedov. || po'mi:nam se 1. ed. *Pi-3*, se pɔ'mi:naš 2. ed. *Bo* 'govoriti, pogovarjati se': Se pɔ'mi:naš f t'ra:jbɔ. ☐ SSKJ-, P+ (nar. jugovzhodnoštajersko)

posvádbič -a m || pɔs'vá:dbič 'pojedina en teden po svadbi' ☐ SSKJ-, P-

prežgána žúpa -e -e || prežgã:nɔ 'žü:pɔ T ed. ž *Bi* 'juha na maščobi prepražene moke, vode, navadno z dodatkom žvrkljanih jajc': Čɛ je b'ɔ: kaj na'rɔ:be, sɔ s'kü:xali prež'gã:nɔ 'žü:pɔ. ☐ SSKJ~ prežganka, prežgana juha (iz prežganja), župa² nižje pog. 'juha', P~ prežganka, prežgana juha; župa², die Suppe (iz nem.)

prítí -ídem dov., prêšel || p're:šu del. -l m ed. *Pi* 'priti' [toda v Kapelah p're:šu 'odšel'] ☐ SSKJ+, P+

rájgla -e ž || 'ra:jgle ž mn. *Pi-1, Pi-3* 'zgornja deska na lojtrskem vozu kot podaljšek, da se da več naložiti': 'Nâ:, ka še bɔš 'ra:jgle 'dã:la 'guɔ:r! *Pi-1*

- SSKJ–, P~ ráglá 'prekla, dobro debela in dolga palica' ① P prim. bav. rahen, eine Art Stange, Levst. (Rok.)
- rájhelj** -hlja m || pə 'ra:jxəli M ed. ž Bo 'lata, deska': 'Xu:di ku 'pü:ra pə 'ra:jxəli. □ SSKJ–, P+ (nar. jugovzhodnoštajersko) ① P iz nem. SES porajkelj (*Reitel* < srvn. *reitel* 'krepelo, kol, s katerim se kaj utrdi, SSKJ krepelce, krepelcec 'okleščen kos veje ali tanjšega debla'
- rájs** -a m || 'ra:js *Pi*, 'rá:js *Bi* 'kol v vinogradu': 'Rá:js je biu 'kã:lan, əb'de:lan pa 'tu: pa 'u:nu, ta ək'ruə:gel je pa 'kuə:lek 'sã:mə. *Bi* □ SSKJ–, P– ① ?
- rájsati** -am nedov. || 'rá:jsati *Bi* 'postavljati kole': 'Pə:l sə 'mò:gli 'rá:jsati. □ SSKJ–, P–
- rášiiti se** -im se nedov. || se 'rá:ši 3. ed. *Pi-1* 'drezati, vzburljati': Pə 'kã:ši se 'rá:ši. □ SSKJ+ (star. 'drezati, grebsti'), P+ ('rahljati, grebsti (ogenj), dražiti')
- refóšek** -ka m || 're'fə:šik *Bo* 'prismodarija' □ SSKJp–, P– ① ? → refóškast
- refóškast** -a -o prid. || re'fə:škast *Bo* 'prismojen' □ SSKJ–, P– → refošek
- rékclj** -a m || 're:kɫc 'suknjič' □ SSKJ+, P– ① SES prevzeto in prilagojeno iz bav. nem. *Röckel*, nar. avstr. *räckl, rekkl*, kar je manjšalnica od nem. *Rock* 'suknjič, krilo' (ESSJ III, 169), stvnem. (*h*)*roc* 'halja'
- réstan** -a -o prid. || re:stan *Bo, Pi, Bi* 'pražen': 'Re:stan k(r)əm'pir. □ SSKJ–, P– ① prevzeto iz nem. *rösten* 'pražiti'
- ríkati** -čem nedov. || 'ri:če 3. ed. *Bi* 'brcati' □ SSKJp–, Pp–
- rósprézelj** -zlja m || zə 'rə:sp're:zljɪ O mn. m 'drobtine' □ SSKJ–, P– ① prevzeto iz nem. *der Röst-Brösel* 'pražene drobtine'
- sévnica** -e ž || 'se:vŋca *Bi, Pi-1* 'okrogla ali podolgovata košara za seme pri sejanju': 'se:vŋca za s'jã:t □ SSKJ+, P+ → cájna, košara
- sfrtofáliti se** -im se nedov. || sfərtə'fã:lle sə se ž mn. *Bo*, sfərtə'fã:lle sə se *Gl-1* 'pokvariti se (moralno)' □ SSKJ–, P–
- siromàk** -a m || za sər'mã:ke T mn. m *Pi-1* 'siromašen človek': Za sər'mã:ke je na 'tö:rni. □ SSKJ+, P+
- skopáč** -a m || skə'pã:č *Pi* 'naprava, podobna zakrivljenim dvorogelnim vilam' □ SSKJ–, P+ (nar. jugovzhodnoštajersko)
- slátenšek** -ška m || s'lã:tŋšək *Bi* 'steklenica s prostornino 1,15 litra' □ SSKJ–, P– ① ?
- svinè** -éta s || svi'ne: *Pi-1* 'svinja, prašič': K'jə: svi'ne: bi'çi:, 'tã:m si 'Mi:xa 'ti. □ SSKJ+ (ekspr.), P+ (nar. jugovzhodnoštajersko) → bučati
- šájrta** -e ž || f 'ša:jtərgi M ed. ž *Bo* 'samokolnica': Je 'me:la 'tã:k 'nu:s, ka bi ga 'la:xkə f 'ša:jtərgi pe'la:la. □ SSKJ+, P+ (prim. bav. *scheibtruhen* Levst. (Rok.)) ① ESSJ (IV, 4) prevzeto iz bav. avstr. *Scheibtruhe* 'samokolnica' (ST, DLS, Skok) iz *scheiben* 'gnati' in *Truhe* 'zaboj'

- šamóten** -a -o || ša'mu:tena ed. ž *Bi* 'rahlo opit': Sọ ji 'vi:na 'dã:li, pa-j bla 'mã:ło ša'mu:tena. □ SSKJp-, P- → ošamot(n)jen ○ ? prim. P šamljãti, -ãm 'nerodno hoditi; šariti'; ESSJ (IV, 6) **škáfca** -e ž || š'kã:fca *Pi-3*, *Bo* 'posoda za molžo, golida' □ SSKJ-, P~ (škafica) ○ ESSJ (IV, 51) izpeljano iz *škaf* 'lesena posoda za vodo z ročaji', prevzeto iz stvnem. *sca(p)f* 'škaf', srvn. *schaf*, nem. *Schaff* → žeftárka
- šljávf** -a m || š'l'ja:uf *Bi* 'cev': 'Je:st sọ š'l'ja:uf s:e'bu:j v'zɛ:u, 've:é ne g'rɛ:m. □ SSKJ-, P-, K~ šlávř ○ iz nem. *der Schlauch*
- šnírnica** -e ž || š'ne:rņce mn. ž, *Bo*, *Pi*, *Bi* 'vezalka' □ SSKJ-, P- ○ SES prevzeto iz nem. *schnüren* 'vezati' od *Schnur* 'vrv(ica)' (ESSJ IV, 88 (*šnerovec*))
- šnóf tobak** -- -a m || š'nu:f tɔ'bã:ka T ed. m, *Bo* 'tobak za njuhanje': F'či:ri sọ dɔ'bi:ła š'nu:f tɔ'bã:ka. □ SSKJ-, P+ 'ščepec' ○ SLA 1 (Komentar: 124) šnóf = nejasno, morda v zvezi z avstr. bav. nem. *schnopfen* 'njuhati, vohati'; tudi nem. *schnupffen* v istem pomenu
- šóp** -a m || 'šo:p, 'šu:pi I mn. *Pi-1*, *Pi-4*, 'šu:p *Bi* 'slama (ržena) za pokrivanje streh, škopa' □ SSKJp-, P+ ○ P, SES prevzeto iz nem. *Schopf* 'šop (las), čop'; SLA 2 (škopa, Komentar: 142) nem. *Schoupf* 'šop (las), čop' → šópelj
- špámpet** -a m || š'pã:mpet *Pi-1*, *Bo* 'postelja' □ SSKJ+, P+ ○ SES prevzeto iz srvnem. *spanbette*, *spambette* 'postelja z žimnico na napetih trakovih' (ST, 222), kar je složeno iz srvnem. *spannen* 'napeti, napenjati' in *bett(e)* 'postelja' → kínderpét
- špórhet** -a m || š'pɔ:rxet *Pi-1* 'štedilnik' □ SSKJ-, P-, K+ ○ ESSJ (IV, 102), šporget = prevzeto iz nem. *Sparherd* 'štedilnik' po letu 1867 (nar. sloven. *špôr(g)et*, *špôrhe(r)t*, *špôrhent* ipd.), složenska iz nem. *sparen* 'varčevati, hraniti' in *Herd* 'ognjišče'
- špòt** -a m || š'pɔ:t *Pi-3*, *Bo* 'norčevanje, zmerjanje': Š'pɔ:t ne g'rɛ: 'do:uč – z 'vü:st v 'na:darje. *Bo* □ SSKJ-, P-, Ph+, K+ ○ ESSJ (IV, 102) prevzeto iz nvn. *Spott* 'posmeh, sramota'
- šrávfenciger** - grȓja m || š'ra:vfņci:ger *Bi* 'izvijač' □ SSKJ-, P- ○ ESSJ (IV, 104) prevzeto iz bav. nem. *Schraufenzieher*, nvn. *Schraubenzieher*, iz bav. nem. *Schraufe* 'vijak' in *ziehen* 'vleči'
- šróge** šróg ž mn. in **šrógeljni** šrógeljnov m mn. || š'ro:ge *Bi*, *Pi-3*, š'ro:głni *Bo* 'ročni voziček, navadno na dveh kolesih' SSKJ-, P- → čévka, čévnica, gáre
- štákor** -rja m || š'tã:kɔr 'podgana' □ SSKJ-, P+ ○ ? ESSJ (IV, 105) izvor ni znan
- štilj** -a m || š'ti:l *Pi-4* 'držaj, toporišče': pa sọ b'le: 'te: g'rã:ble na'ru:be ɔ'be:rņjene, pa s'tɔ:p na 'zɔ:be, pa sɔ-j tist š'ti:l ɔ'bã:rnu pa pɔ g'łã:u v'dã:ru. □ SSKJ-,

- P-, K+ štílj ① SES prevzeto iz srvnem. *stil* 'ročaj, držaj, držalo', nem. *Stiel*, izposojeno iz lat. *stilus* 'pisalo, držaj, steblo' (Kl, 703)
- štólc** prid. nepregib. || št'ɔ:lɔ *Pi* 'ponosen': 'Ta:-j pa št'ɔ:lɔ na svoj 'a:uɔ. ☐ SSKJ-, P-, H+ ① prevzeto iz nem. *stolz* 'ponosen'
- štúrmanica** -e ž || št'ü:rmanca *Bi* 'viseča petrolejka': Če si pɔ'nò:či 'šo:u, je ɔts'pɔ:di moǵla bit št'ü:rmanca. ☐ SSKJ-, P- ① ?
- šúljek** -ljka m || 'šü:lák *Bi*, 'šü:lek *Bo*, *Bi*, *Pi-1* 'deblo, hlod': 'Ti:r smo 'de:łali sə 'šü:lekɔm, pɔ s'ne:gi, da smɔ šli f 'šu:łɔ. *Pi-1* ☐ SSKJ-, P+ (nar. jugovzhodnoštajersko, prim. ščuljek) ① ESSJ *šulj*, *šuljek*, *ščuljek* (nar. vzhodnoštajersko) 'odžagan kos drevesnega debela, klada', psl. *s'ul'jъ, *s'ulo, za slovenske besede iz *k'seǵ-lo- (različne razlage: Skok 3, 1973, 422 po Štreklju: š + čuljek < *čula, *čola) prevzeto in izpeljano morda iz nvnem. *Zoll*, *Zollen* 'štor, panj, klada')
- švájdrati** -ám nedov. || š'va:jdraʉ del. -l m ed. prih. *Pi-3* 'zanašati na eno stran': S'pi: še 'ä:nga, da ne boš š'va:jdraʉ. ☐ SSKJ~ (ekspr. 'hoditi z nerodnimi, počasnimi koraki'), P~ ('iti z majavimi nogami') ① SES iz *ševedrati, kar je izpeljano iz star. in nar. sloven. ševéder 'šepavec' in 'pošvedran čevelj', to pa je kakor nar. šéver 'človek s krivimi nogami' izpeljano iz šéva 'kar je postrani'
- švòh** prid. nepregib. || š'vò:x *Bi* 'šibek, slaboten' ☐ SSKJ+, P- ① prevzeto iz nem. *schvach* 'šibek, slaboten'
- telége** telég ž mn. || te'lɛ:ge *Pi*, *Bo* 'jarem za živali': 'Pɔ:xane te'lɛ:ge pa 'ti:nstan k'li:n. ☐ SSKJ+ (nar. vzhodno 'jarem za par živali z vodoravno nameščeno letvijo pod vratom'), P+ (volovski) jarem, telega -e ž 'notranji, daljši klin pri volovskem jarmu')
- trókšir** -ja m || t'rɔ:kšir *Bi* 'spodnja deska na vozu': 'Vu:z je bi: t'rɔ:kšir. ☐ SSKJ-, P- ① morda prevzeto iz nem. *tragen* 'nositi' in iz stvnem. *giskirr* 'posoda, naprava' (Be IV, 54)
- túren** -rna m || na 'tö:rni M ed. m *Pi-1* 'zvonik': Za sə'r'mâ:ke je na 'tö:rni. ☐ SSKJ+ (nižje pog.), P+ ① SES prevzeto iz srvnem. *turn* 'stolp', iz česar se je razvilo današnje nem. *Turm* v enakem pomenu (ST, 241)
- v lócen** prisl. || v 'luɔ:cɔ *Bo* 'zelo, v loku': Kɔz'ła: v 'luɔ:cɔ. ☐ SSKJ+ (locen), Pp-
- v trájbo** prisl. || f t'ra:jbo *Bo* 'neprestano': Se pɔ'mi:naš f t'ra:jbo. ☐ SSKJ-, P- ① prevzeto iz nem. *treiben* 'gnati, poganjati ...'
- včasí** prisl. || f'čá:si *Pi-2*, *Pi-3* 'včasih': f'čá:si sɔ p'łá:ste 'de:łal. ☐ SSKJ+ (star.), P+
- vélbati** -am nedov. || 've:lbat star. 'obokati' ☐ SSKJ-, P-, K+ ① SES prevzeto iz srvnem. *gewelbe* ali nem. *Gewölbe* v narečni avstr. izreki *gwelb* (ST,

133), kar je izpeljano iz nem. *wölben*, srvnem. *welben*, stvnem. *welben* 'bočiti se' → *bókati*

velika nedelja -e -e || 'vö:lka ne'de:lja ed. ž *Pi-I* 'velikonočna nedelja': Če je ta'kə: 'tə:płə, da smə na k'nā:lǝ, 'pə:l je pa 'vö:lka ne'de:lja pa na 'pä:či, ker je pəl pa s'ne:k. ☐ SSKJ-, P+

vížje -a s || 'vi:žje *Bi* 'višje': Odz'guə:raj je błu 'vi:žje, kǎ-j 'fǎ:žje 'pi:u. ☐ SSKJ~, P~

vríkniti -nem dov. || v'ri:kŋǎ, v'ri:kǎ del. -l ž ed. *Bo, Bi, Pi-I* 'brcniti': Me je v'ri:kŋǎ. *Bo, Bi* ☐ SSKJ-, P- ○ morda iz *vrinuti* 'udariti z nogo, brcniti v zadnjico' po disimilaciji -tn- > -kn- (kot *tnalo* > *knalo*), prim. ESSJ *vrinjak*, *vrinik* 'brca v zadnjico', hrvaško *vrìtnjak* 'brca' (IV, 361)

vřlec -lca m || 'və:rłce T mn. m *Bo* 'bramor': Ma 'və:rłce v 'ri:ti. ☐ SSKJ-, P+ (mramor) ○ ESSJ (IV, 362) hrvaško kajkavsko *vérléz* (Belostenec), *vřlac* 'bramor

vzádaj prisl. || v'zǎ:dǝ *Pi-I, Bo* 'zadaj': Ka'ku: se ə'bə:rneš, je 'ri:t v'zǎ:di. *Bo* ☐ SSKJ+ (star. *zadaj*, P~ (*zadaj, odzadaj*))

za domáči tál -- -- || za 'də:mač 'ta:l *Bo* 'za doma, zase': Za 'də:mač 'ta:l ga mamə 'də:sti. ☐ SSKJ-, P-; ST *tál* prevzeto iz nar. nem. *tāl* < bav.-avstr. *teil* 'del'

zbrǫkljiti se -ljem se dov. in **zbrǫkniti se** -nem se dov. || se z'bə:rklǝ del. -l m mn. *Pi*, se z'bə:rklǝ *Bi, Bo* 'splasiti, prestrašiti se, pričeti noreti': 'Və:li sə se z'bə:rklǝ. *Bi, Bo* ☐ SSKJ-, P~ zburkati 'vznemiriti' ○ prim. nedov. *brkati, brkljati* (SES: *brkljǎti* -ām nedov. manjšalnica glagola *brkati* 'brcati, tolči', ki je enak s hrv., srb. *brkati* 'tolči, grebsti, delati zmešnjavo', nar. rus. *borkátb* 'metati', češ. *brkat* 'spotikati se'); *bůrkati* -am (SES: enako je hrv. *bůrkati se* 'burkati se, biti razburkan (o morju), rahlo se vznemirjati' [...], psl. **bůrǫkati* je verjetno izpeljanka iz psl. **buřiti* (hrv., srb. *būrity se* 'jeziti se'); (Dov. *zbrkati, pobrkati* 'zмести, zmešati, pomešati' in *zbrka* 'zmeda, zmešnjava' sta južnoslavizma.)

zdrúckati -am dov. || zd'rü:ckal del. -l m mn. 'zmečkati': Pə'zi:mi, kə sə ble kə'li:ne so ga zd'rü:ckal. ☐ SSKJ~ *zdrúzgati* (star.) 'zmečkati, zdrobiti', P~ *zdrúckati* (nar. jugovzhodnoštajersko) ○ ESSJ (I, 117), SES (pod *droži*) *drôzgati* 'mečkati, mleti sadje, grozdje', izpeljano iz psl.. **dròzga* 'nekaj zmečkanega, zmečkano sadje', sloven. *drôzga* v enakem pomenu

zméšan krompír -ega -ja || z'me:šan k(r)əm'pi:r *Pi* 'pire krompir' ☐ SSKJ-, P-

zmrzoklépati -am nedov. || zmərzək'lə:pa 3. ed. *Bo* 'drgetati, tresti se od mraza': 'O:n zmərzək'lə:pa. ☐ SSKJ-, P- ○ morda zloženka iz *zmrzovati* in *klepati* v prenesenem pomenu 'drgetati, tresti se'

- zvřk** -a m || z'və:rk *Pi* 'živ otrok, tudi živahen odrasel človek' [] SSKJ–, Pp–
→ zvrkalo, živec
- zvrkalo** -a s || zvr'kã:řo *Bo* 'živ otrok, tudi živahen odrasel človek': Je zvr'kã:řo. [] SSKJ–, P– → zvrk, živec
- žehtárka** -e ž || žef'tã:rka *Bo*, žex'tã:r *Pi-1* 'žehhtar, posoda za molžo' [] SSKJ–, P+(nar. jugovzhodnoštajersko) ① SLA 2 (Komentar: 227) prevzeto iz *(žext)-af-ь ← *(žext)-a 'pranje' ← *(žext)-a-ti 'prati' ← avstr. bav. nem. *sechten, sechteln* 'perilo kuhati in prati v lugu' → škáfca
- živec** -vca m || 'ži:vc *Pi-1* 'zelo živ, živahen človek': Je 'ži:vc. [] SSKJ+, Pp–
→ zvrk, zvrkalo
- žrd** -í ž || 'ža:rt *Pi*, ž'ř:di / pø ž'ř:di *Bi* 'dolga, debelejši lesen drog, ki se vzdolžno položi na vrh s senom, snopi, listjem naloženega voza in na obeh koncih priveže, da je tovor trdneje nameščen': Pø s'ře:di sø 'dã:li pa 'ža:rt. *Pi* [] SSKJ+, P+

6. Za zaključek

Zbrano besedje in frazeologija v širšem smislu kot neusahljiv vrelec kolektivnega spomina in navdiha potrjujejo ustvarjalnost in domiselnost domačinov ter živost njihovega jezikovnega izraza, ki ohranja, nadaljuje in posodablja Pleteršnikovo slovarpisno izročilo.

Prisotnost na terenu – žal ne vseh, obdelava zbranega in predstavitev urejenega gradiva v kraju, od koder izvira, je bila za študente neprecenljiva izkušnja in po premaganih težavah tudi veliko zadovoljstvo nad opravljenim delom.

Člani Društva za varovanje maternega jezika, naravne in kulturne dediščine Maksa Pleteršnika Pišcece ali krajše Društva Pleteršnikova domačija Pišcece so se veselili našega sodelovanja, po svojih močeh zavzeto sodelovali in nas sprejemali z odprtimi rokami in srcem. Tako kot se ob vsakoletnih Pleteršnikovih dnevih veselijo obiskov priznanih slovenskih jezikoslovcev z naših univerz, zamejstva in tujine. Še posebej so hvaležni akademiku prof. dr. Marku Jesenšku kot vodji Pleteršnikovih simpozijev v Pišecah in prof. dr. Veri Smole, ki navezujeta stike s slovensko jezikovno krajino po terenu. In kot pravijo, bi si takih stikov in sodelovanja v okviru svojega poslanstva želeli še več.

